

Trupce 15. 1922.

POŠTNINA PAVŠALIRANA.

4.

DOM IN SVET

LETNIK XXXV

LJUBLJANA 1922

G.A. KÖS.

V S E B I N A Š T E V. 4.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi.** Joža Lovrenčič: Kronika Trente alias Trentarskega študenta II. del. 152. — Joža Lovrenčič: Pomlad. 154. — Dante Alighieri: La Divina Commedia. (Prev. J. D.) 174. — Joža Pogačnik: Kosci. 176.
- II. **Pripovedna proza.** Ivan Brodar: Definstvo. 145. — I. Dornik: Konji. 155. — André Čebokli: Solnce se smeje nad črnimi rakvami. 160. — Alojzij Remec: Kirke, verižniška komedija v širih dejanjih. 162.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Članki.** Dr. L. Sušnik: L'Ouragan. 180.
- II. **Zapiski.** Sloovstvo: Anton Novačan: Veleja. Drama v treh dejanjih. (Fr. Koblar.) 187. — Dr. Fran Detela: Takšni so. Zgodovinska povest. Begunka. Drama v treh dejanjih. (Dr. I. P.) 188. — Umetnost: Albert Sič: Narodni okraski na pirhah in kožuhah. (Mantvani.) — 188.

Na platnicah: Prejeli smo v oceno.

»DOM IN SVET« IZHAJA DVAJSETEGA VSAKEGA MESECA NA 48 STRANEH. — NAROČNINA ZNAŠA LETNO 250 K, ZA DIJAKE 200 K (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO!). UREDNIKA: DR. AL. MERHAR, LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 6, IN DR. FRANCE STELE, LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. — UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. — ZALOŽNIK IN LASTNIK: KAT. TISK. DRUŠTVO V LJUBLJANI. — TISK IN KLIŠEJI JUGOSL. TISKARNE V LJUBLJANI.

DETINSTVO.

Ivan Brodar.

4.

V temeljih pretresena zadruga se je kmalu ulovila. Rešil jo je Petek. Petek je bil med Kroparjevimi dijaki najstarejši. Pošepetavali so, da mu je pravzaprav že trinajst let. Kroparica tega ni priznavala rada. »Zaostal je v rasti,« je tožila naši mami, »po pameti pa je razvit, da bi ne bil tako! Najljubši mi je med vsemi. Jé, kar mu na mizo postavim, spi, kjer mu posteljem, še pomaga mi v kuhinji in v štacuno teče po to in to. Tudi oče je tako majhen; brez skrbi —!« Petek bo zrasel, je upala, zrasel vsem čez glave, le kedaj? Kedaj?

Majhen je bil Petek, da res ni bil za nikamor. Sprva je bil ščitonoša Vršiču: vsi ščiti so bili na dolenjem robu ogoljeni. Nato je Velimiru podajal sulico. Če se ni zateknila sulica, je padel Petek sam.

Držal se nas je zvesto kot Muri; ž njim je tudi približno ranžiral.

Petek je zamislil šator kot streho ogroženi zadrugi. Postavil ga je sredi naše trate. Izkazalo se je, da je o življenju Indijancev v pragozdovih poučen kot sam Vršič, če ne bolj.

Ko smo se vselili v šator, je bil že opremljen. V somraku so se razločili divje poslikani ščiti, sulice, loki, lesene sekire, kotel za kuho — in pipe. Svečano je sédel narod krog ognjišča, v somraku slaveč spretno roko svojega novega Mojzesa.

Tudi Marija je bila zopet med nami. Petek je razdelil kurja peresa za nakit — ženskam, moškim je natrl oglja, da si pomažejo obraz. Bili so svečani trenutki.

Petek in Vršič — kolika razlika! Takoj se je naselil mir med nas, ko je Velimir segel v ogenj in si natrkljal žerjavice v pipo.

Tetovirati! je nekemu šinilo v glavo. Petek je odmignil: Pozneje!

Petek namreč ni mnogo govoril. Jecljal je na vso moč. Obsojen, da se v Kroparjevi šoli ne priuči gladki govorici, je molčal tudi v svobodi. Mučni trenutki njegovih »stisk« so bili kratki. Sto gubic se mu je zarezalo krog ust, nepopisno je pomežikaval. Tolkli smo ga po hrbtu, če ni bilo drugače. Ko se je izdaval, mu je bil obraz pokojen, oko vedro, kot da se ni nič zgodilo.

»Te-te-tetovirali se bomo zvečer, ko nas nihče ne vidi. Tudi plesali bomo krog ognja.«

Prijazno je pomežiknil, miroljubno je položil roko sosedu na ramo. Tak je moral biti »Petek«, Robinzonov verni črni drug v samoti, smo se domislili in smo se divili naključju, ki je tega po očetu poimenovanega Petka privedlo v našo sredo.

Za plesalko je bila izbrana Marija — soglasno. Iz črnih oči ji je švignil plamen, ko je zvedela za svojo izvolitev. Ni še bila ura pet, ko se je začela pripravljati. Pred šator smo postavili stražo. Nato smo po fleh napeli preprogo in jo s klini udarili v zemljo. Tik pod strop smo obesili svetiljko. Perja! krede! krilo! predpasnik! lasnice! obroč! je klicala Marija, in sto slug ji je podajalo zaželjene stvari.

Ko je bila opravljena in je v znak pričetka deset sulic udarilo ob tla — se je pokazal prvi nedostatek. Godbe ni! Toda godba Indijancev je divja, neugodna tako ušesom, kakor rokam neprikladna, ki jo izvajajo. Tolkli smo s sulicami ob ščite.

In Marija je plesala. Svoj bojni ples je plesala trikrat. Miroljubni ples smo videli dvakrat. Zmago je pokazala enkrat —

Straže vzropočejo. Kratka borba. Velimir vstaja s pipo v ustih... Narod se ozira... Marija s pretrganim gibom stoji —:

Med vratmi Vršič. Karcer... Bled je kot vedno, séde pa med narod kot najpokojejši Indijanec. Dado mu pipo. Vršič puhne tri dime in izroči pipo sosedu. Tudi ta običaj mu je znan! Ponosno ga opazuje s svoje blazine knez Velimir. Marija ponovi poslednjo točko »na splošno zahtevo« občinstva. Vršič ji čestita. Sedeta v najskrivnejši kot platnenega domovanja, ni ju razdružiti.

Tetoviranju se je Marija ognila z izgovorom, da se boji prehlada. Vršič je temu potrdil. Petka ni brigalo, kdo se tetovirati dá in kdo se tetoviranja brani: tetoviral je hrbet za hrbtom, prsi za prsmi. Tudi roke in noge.

Pod večer se je Vršič na obče začudenje razklepetal brezbrežno.

Karcer, to je pripor. Za kazen kakopa. Profesorji prihajajo in odhajajo, vsak si ogleda nevarnega ujetnika. Izprašujejo in ne izprašujejo: odgovarjati ni treba. Boje se; ne silijo vate. Okna so premrežena, vrata zaklenjena, hodnik z dolgimi koraki meri sluga. Uradno kapo ima na glavi, v roki ključ. Dijaki ne smejo blizu. Ko bīje ura, ti vrnejo, kar so ti odvzeli, nož, uro, legitimacijo, in te pospremijo po stopnicah na svobodo. Pod razredom je klet. To klet so temeljito preiskali, preden so ga, Vršiča, pripravili. Našli so zgolj premog. Sluga je bil oštet zavoljo žage, ki je ležala pod premogom močno zrjavela...

»In pod zemljo?« je bila radovedna Marija.

Vršič hoče vedeti, ali straže stoje.

Ko mu zatrdé —:

»Pod zemljo so žice.«

Marija nas pomenljivo pogleda, kot češ, ali ste čuli?

»In kdaj pojedete?«

»O mlaju.«

»Brez vodnika?«

»Kompas imamo seboj.«

»Naj grem z vami!«

Vršič se »težavno« nasmehne.

»Poizkusil jih bom pregovoriti... Na žensko namreč nismo pripravljene.«

»Trebalo ti je ponujati se!« sem Marijo ošteval po zborovanju.

Marija me je pogledala —: »Otrok!« in je izginila za Vršičem skozi luknjo.

5.

Pod to poglavje spadata še dva dogodka, dasi na videz nimata zveze z njim.

Fefa je moj razvoj opazovala z nezaupanjem. Edina ona je sumila krivo pot. Prišel sem ji »z izraelskim ljudstvom«, ki da si je pod goro Sinai tudi postavilo šatore. Toliko da me ni udarila. Staršev pa o svojih zlih slutnjah ni obveščala.

»Tako surov je postal,« je bilo vse, kar je potožila mami.

Vobče naša hiša ni trpela hišnih čuvajev. Bilo je vse tako čisto in točno v nji, da bi se bila bodisi na tleh, bodisi na linoleju ali preprogi poznala prva pasja taca. Oče, psom vajen, je dvakrat poizkusil premakniti zid mamine trme. Pazi je poromal s prvim viničarjem v gorico, Lorda je moral velikodušni darovatelj zopet odnesti.

Kot nekak kompromis med psom in ničem je Fefa redila — mačko. Skrivoma. Pripredla se je bila k skledi, kdo zna odkod, kdo zna čigava. In ostala je. Kosilo in večerjo sta delili s Fefo. Nemara je mama tu in tam zaslutila žival v bližini; Fefa jo je tajila vzlic svoji naravnost vzorni odkritosrčnosti. Popravila pa se je takoj in je našo klet imenovala »mišji semenj«. Ne dve — tri so ji švignile mimo noge davi. »Pravcati mišji semenj je tam doli! Naj sami pogledajo!«

Tedaj mačka je ostala, in ko jo je naša mama prvič videla, je bila o koristnosti teh živali že tako poučena, da je ni več podila stran.

Po večerih se je mačka grela na ognjišču. Ob poslednjih ostankih večerje. Fefa je pripihovala iskricam v pepelu med snaženjem čevljev, in če je našla le še eno, si je zanjo opepelila ruto in lasje.

Z mačko sta se pogovarjali o najenostavnejših vprašanih življenja. Ali je toplo, ali mraz, kaj miši počno, ali mleko tekne in kdaj pojedemo spat.

Mačka je predla, Fefa je spala. Fefa je predla, mačka je spala. Ob pol enajstih so bili čevlji očejeni. Vsa trda je Fefa upihnila svečtiljko in je tipala po kljuki.

O polnoči je mačko na ognjišču zazebló in pšicnila je skozi priprta vrata Fefi na posteljo. Dan za dnem, noč za nočjo.

Že fukcije sem ji bil davi prijel pretrdo. »Roke ima ta fant, za hlapca bo šel,« me je grdila, dasi sem bil vse prej kot koščen. Mačke pa ne, da bi se bil dotaknil!

Nekdo me je bil poučil — menda sam oče —, da se mačka med padcem v zraku preobrne in prileti na noge — višina kakršnakoli, stavim glavo, vsak človek to ve.

Poizkusimo, dejem. Postavim Rafaelčka na dvorišče pod strešno okno in mu velim, naj gleda, kako bo mačka priletela. Sam popadem žival in jo nesem pod streho. Ko jo pomolim skozi odprtino, ki so skozi njo ob svečanih prilikah visele zastave — ena, dva, tri! — in izpustim, se sproži spodaj glas tako sviščoč in bolesten, da je prodiralo ušesa. Planem na vrč, planem za mačko, ki se vlačí po trati, nenaravno dolga, in jo prepodim na sosedov vrč. Skozi smreke se je še vil glas, potem se je izgubil tudi on in prepadena sva se spogledala z Rafaelčkom.

Fefa je tri dni neutrudno iskala mačko. Čakala jo je z latvico mleka, klicala jo je skozi okno, pod posteljo je pogledala trikrat. Naposled je trdila, da je slišala »glas« in se ji je močno zdelo, da je mačkin. Pri tem me je pogledala z očmi, ki niso bile njene. Obsodile so me te oči! Okrivile in obsodile brez zaslišanja.

Tudi mama se je morala uveriti o moji stalno napredujoči brezsrčnosti. Kje jo le jemlje, to surovost?

Za božič je darila najrajša izdelala sama. Spominjam se, da smo neki božični večer ugledali pod drevescem gledališče, do najneznatnejše podrobnosti izdelan oder — delo njenih rok. Lepila, rezljala, slikala, oblačila je figure ves advent, zapirala se je v spalnico pozno v noč. Da bi ne slutili ničesar, smo tik pred prazniki kar vsak popoldan šli na izprehod. Dospevše domov, vse premražene, nas je sprejela vzhičena, pretrgana v delu, vse roke polne posla. Odpela nam je kožuščke in na prstih ji je lepel lim. Tudi srebrn ostružek ji je blestel v laseh...

Po praznikih smo sedeli pred tem odrom z očmi in ušesi pri vsakem gibu figure, pri sleherni besedi, ki jo je za ozadjem govorila ona. Ko se je dvignil zastor, je zadišalo po svežih barvah. V sobi je bila tema, na žarko osvetljenem podu so se kretali ljudje, zapleteni v dogodek že pri vstopu v igro. »Dogodek« je bilo poglavitno, milje nič. Značaji pa so se zrcalili iz tega dogodka mimogrede, nevsiljivo. Ne poznam jih, teh tekstov, a mnogo zdravega odrskega duha je v njih, vroče dramatične sape.

Postavimo, če se »leni Mihec« v prvem prizoru preteguje in zdeha in tistim »u-a« noče biti konca, je to le priprava za tem živahnejše

dogajanje potem. Gledalec se pripravi in kraljev sel, ki stopi na oder z važno novico, najde do skrajnosti napete živce.

Fefi na ljubo se je uprizorila tudi sv. Genovefa. Mučenica je bila posneta po podobici, ki jo je Fefa vzela iz molitvenika. Pohotni grof se je kretal kot vitez Ravbar na ovitku po njem naslovljene knjižice. Tako je bilo vse pristno in Fefa se je potopila v zgodbo z vsemi čutili.

Ta zgodba je bila nam otrokom »premeška«. Nihče se ni pretepala. Videli je nismo mnogokrat. Repriza na Fefin god ni uspela in igra je za vedno izginila iz repertoira.

A bil je drug božič. Otroci mame nismo pustili do sape in tako ji je bil čas le pičlo odmerjen. Kupila je tedaj, kar je nakupiti mogla z omejeno vsotico; robotosti tvorniškega izdelka je ročno popravila s spretno roko.

Stali smo okoli darov — razočarani. Manica si je bila želela punčko z vozičkom, a je bila le punčka v zibelki. Rafaelček si je naročil stotnijo vojakov s stotnikom na konju, a je bila le desetorica zelenih pešcev.

Oba, Rafaelček in Manica, sta segla po darovih. Toliko da sta jih vzela v roke, jima je sreča pozlatila lica. Umeknila sta se vsak v svoj kot, Manica je s punčko na roki zadremala, Rafaelček je še v sanjah vežbal mlade junake.

»Teh robcev ne maram!«

Bila je koristna reč, žepni robci.

Mama jih je položila drugače, da bi popolnoma prišli do veljave — vvezeni začetnici mojega imena. Delo njene igle.

»Robcev imam dovolj, kaj bom ž njimi!«

Še enkrat jih je preložila, da bi se videl trud. Ali nimaš oči, fant! I B, tvoji črki! Lej, kako sta drobni, tenki kot nit! Dahnjeni sta na platno!

Okrenil sem se, da ne vidim zadrege, ki se ji ni mogla ubraniti. Sedela je tam, obupno prekrižanih rok na krilu, z globoko senco na grudih. Kot pokošen cveč!

Še oče, moj strogi oče, je nemo prebiral jubilejno izdajo Prešernovih poezij, v usnje vezano, ki mu jo je položila pod drevo ona. Ni se mogel ogreti za krasni dar. Bil je skažen večer.

6.

Vršičeva setev je naglo zorela. Pri Bežanovih se je Lukič izselil in vzeli so na stanovanje in hrano dijaka, koroška Nemca. Vršič je nenehoma tičal pri njiju.

»Ali je pri nas, ali je pri vas?« sta se prepirali Bežanka in Kroparica, bila ju je zgolj šala. Samo da roditelji redno plačujejo, sta bili sporazumljeni, briga naju, s čim se ukvarjajo.

Marija je hodila mimo Bežanove vile po prstih. Zardela je, če jo je kdo srečal na tisti poti.

»Pripravljajo. V nedeljo pojdejo. Prej pa še izkopljejo pištole.«

»Ali so jih zagrebli?«

»Tam — tri smreke, dva koraka proti plotu: kamen je položen na mesto, kjer leže. Na oknu bo luč: znamenje za odhod.«

»Ali jih pojde več?«

»N-ne vem.«

Marija se je stresla po vsem telesu. Vračala sva se iz šole, toplo oblečena. Mariji je mraz užigal lica.

Pred Kroparjevimi vrtnimi vratmi se ustaviva.

»Torej, kdaj?«

»V noči od sobote na nedeljo.«

Stisnila mi je roko — nikoli si nisva podajala rok — in vedel sem, da pojde tudi ona. Torej pojde!

Priželel sem ji srečo, in vendar sem jo zavidal. Ali sem se bal zanjo? Če bi bila v meni le iskrica junaštva, sem si priznal, bi se bil ponudil tudi jaz. A zdaj je prekasno. Zamudil njo, zamudil Ameriko, zamudil življenje!

Po večerji je oče pripovedoval mami, tako da smo slišali vsi: »Je pa to skrajno drzen fant. Preiskava ni dognala ničesar. Profesor, ki je preiskoval, je po dvehurnem brezuspešnem trudu odložil pero. Prisodili so mu karcer zavoljo upornosti, vedo pa toliko kot prej.«

»Ali je tisti bledun?«

»Kaj vem, kakšen je. Zdrave krvi ne more biti. Fant je svojo kazen odsedel, preiskava pa se nadaljuje. Prav imajo. Ravnatelj gimnazije je bil tolikanj pameten, da se je obrnil še na naš zavod, naj poizkusimo srečo še med svojimi fanti. Organizacija, ali kar imajo, sega namreč tudi na učiteljišče. Upam, da nesrečnikov ni mnogo. Čujem, da so jim že na sledu.«

»Telovadno društvo?«

Oče se je zavzel.

»Anarhisti!!« In jel je v gromkih besedah (vsak stavek je podkrepil s pestjo ob mizo) nedolžni mami pojasnjevati postanek in pomen tajne organizacije, ki ima svoja nevarna gnezda tudi tu (Kropar!) in tam (Bežan!). Govoril je nemški, mama je kar strmela. Umel sem jedva vsako tretjo besedo.

V soboto popoldne me je mama poslala po žemlje. Hitel sem, da se pred mrakom še vrnem. Strah, močno primešan z radovednostjo, je spešil moje korake.

Ko sem stopil mimo Bežanovega okna, se mi je zdelo, da so se zganile smreke. Marija je švignila mimo smrek.

Pritisnem na kljuko, ustavim se pred Bežanovo verando — Marija, tudi jaz pojdem! A Marije nikjer. Smreke se ne ganejo. Vežna vrata so priprta. Vstopim prvič v življenju v to vilo; čemu, ni moč povedati. Komaj imam vrata za hrbtom, se pojavi v nasprotnih durih Bežanka z razdrto frizuro, predpasnik ji leze s pasu, leva noga neobuta.

»Gospod doktor, gospod doktor...«

Ne spozna me, vidim, in bi se najrajši umaknil.

A že priteče iz kleti služkinja. Sekiro ima v roki, a ne ve, kaj bi ž njo.

»Do... do...«, laja Bežanka in jezik se ji zapleta čez dalje bolj. Božjast! mi šine skozi možgane, a ne morem verjeti.

Takrat prisopiha Bežan po stopnicah, »v petih minutah bo tu,« in obrne Bežanko proti sobi. A Bežanka ne mara v sobo. »Lezi, saj nisi nič kriva!« in potisne jo siloma skozi vrata.

Ko sem dospel domov, sem tiho sedel h kavi. Zemlje se nisem dotaknil. A novica se je kot blisk razletela po vasi: Bežanov dijak se je ustrelil! Kateri? Koroški Nемеc! A bila sta dva... Poznal ga je malokdo.

In zopet smo po večerji iz očetovih ust zvedeli vse ostalo.

Ravnatelj je poslal slugo k Bežanovim. Po dijaka. Učiteljišče je dalo podatke. Preiskava ni bila brezuspešna. Ko sta dijaka slugo od daleč uzrla, jo je eden pobrisal domov, najbrž na Koroško, peš seveda, drugi pa je zlezal pod streho in si pognal kroglo skozi senca. Živel je še petnajst minut. Ko je prišel zdravnik, je bil že mrtev. Katehet s poslednjim oljem se je moral vrniti.

»Sluga je znana surovina,« se je hudila mama. Dvanajst let narednik! Lej otroke, kakšni so! Pretepa jih z jermenom.«

»Dijaka sta vedela, da sta izdana, ko sta slugo uzrla, in sta šla vsak svojo pot. Eden domov; bil je pametnejši. Drugi na oni svet.«

Vršiča so izključili še isti teden. Izginil je neznanu kam.

Pogreb je bil skromen. Pokojnikov razred, dva profesorja, Bežan in starši. Katehet je govoril zelo kratko, Marija ni potočila niti solze. Po pogrebu je rekla mama: »Otrokom treba povedati, da ne gre na življenje in smrt, če so kaj zagrešili.« In objela nas je vse tri. Oče je molčal.

KRONIKA TRENTE

ALIAS TRENTARSKEGA ŠTUDENTA II. DEL.

Joža Lovrenčič.

Četrto poglavje.

Kako vlačijo delavci Kumarja po zobeh in kako dobro kupčijo napravi Gibellino, kar spravi Gregorja v obup in smrt.

Človek je čudna božja stvar
in z vsemi ni je moči prestrojiti:
če sreča bližnjemu prinese dar,
zavisti ni mogoče mu prikriti,
in če v nesrečo bližnjik spet zapade,
sosedu se veselje v srce vkrade!

»Ej, to ga grize, da se opehariti je dall!«
»Si videl ga v nedeljo? Siv je že postal.«
— Kupčijo tako res težko je preboleti! —
»»Na vrh spet škrať ga moral bo pripeti
in odpeljati v zlatorogove planine,
da tam nagrabi se zlata, potem ga jeza mine!««

Tako so delavci med sabo se menili
in na račun Gregorjev jezik so brusili,
a vmes enakomerno krampi so zveneli,
ko da železu bi veselo pesem peli,
ki se v fužini že iz rude je topilo
in se v velike kose lilo.

Čez mesece obiskal zemljar, bovški grof, je Gibellina,
pozdravil ga prijazno kakor sina
in čudil se bogastvu, ki ga zemlja skriva.
In v njem vzbudila se je želja živa,
da rudnik bi odkupil in dobil ga v last,
in Gibellinu je nastavil past:

»Vam, conte, mislim, je vseeno,
če v zemlji ali v roki imate zlato rumeno,
zato Vas resno vprašam, conte: ali

ne bi mi rudnika prodali?
 Pogledajte, bil bi ko nalašč zamé,
 ki sem gospod bovške zemljé!»

»Pomislite, grof, dobro leto rudnika sem gospodar —
 sicer, ker prišel spet v enakovredne bi roké,
 razumete, hehe... ga le prodam... sevé,
 kot spodobi se — za pošten denar,
 da v svoji solnčni domovini
 spet zaživim lahkó veselo v družbi fíni!»

In kmalu sta domenila se grof in Gibellino
 in dobre volje sta odšla v dolíno
 in sta zajezdila in krenila na pot, ki kakor gad
 vijugasto se vila je na strmi grad.
 Čez nekaj dni odjahal Gibellino je na Laško
 zamenjat v šumna mesta dolgočasje vaško — —

Bovčani so ga kmalu pozabili,
 samó Gregor — nič čudnega! — je mislil nanj:
 podnevi ga imel je pred očmi,
 ponoči v vrsti dolgih sanj
 ga strašil je z visokimi števíli,
 ob katerih so viseli zlatniki...

In da bi zabil na sleparja Gibellína,
 od jutra do noči Gregor je praznil mere vina.
 — Neredko sam sem prosil ga, naj neha,
 a prošnja kakor grožnja bila sta brez uspeha! —
 Gregor je pil in sam s seboj ob mizi je rohnél
 in bíl s petjo in Gibellina klel.

Zaman je bil tudi proseči ženin glas,
 naj misli nanjo in otroke, dokler je še čas.
 Gregor je pil in pil in ko ni zlatov več imel,
 da bi krčmarju jih za ceho štel,
 ves zmešan in prepaden se je spomnil škrate:
 »O, le počakajte, Kumar Gregor bo še bogat,
 ne boste ga podili skozi vrata!...«

In šel je proti Trenti škrafa spet iskat,
 a škraf ga zvabil tokrat je v prepad
 in nad prepodom so postavili mu križ:

O človek moj,
 ki tu stojiš,
 izmoli duši moji za pokoj
 en očenaš al dva,
 in Bog bodi s teboj,
 da kje nevedoma
 ko jaz smrti ne striš! —

POMLAD.

Joža Lovrenčič.

Deklica v vrtu,
 češnja nad njo
 in nebo.

Lica in ustne: češnja zori
 in oči:
 nebo se je vanje prelilo
 in samo sebe se vzveselilo.

Deklica mojá,
 jaz rad bi češenj in neba!

KONJL.

I. Dornik.

1. Slepí.

Tisti čas je šla deklica na izprehod.

Z drobno, belo roko si je potegnila čez žalostne oči. Roka ji je komaj čutno vztrepetavala. Ko je šla po ulici, so vstale še enkrat vse slike iz pravkar preteklih minut pred njo, vse žive, različne, vrsteče se v redu. Razbrala jih je, jih pregledala, kakor so se vtisnile v njeno dušo — — —

Pri kosilu je bila družba glasna, papa je prijel za kozarec in napil:

»Čast mi je, da vas pozdravim in vam napijem v svoji hiši prvič v svobodni domovini, v svobodni državi! Vse, kar nas je tlačilo, kar nas je žulilo, se je podrlo; vezi so odpadle od naših rok, jarem z našega vratu — in svobodno so zadihale naše prsi. Fronta se je zlomila, njeni ostanki se vale po naši deželi, skozi naše mesto noč in dan. Mi pa gledamo na vse to z vriskajočimi srci, kajti svobodni smo!«

Kozarci so zazveneli, mama — in vsi so imeli mokre oči.

Ona pa je povabila glavo in si je mislila:

»Kako je to?«

Eden gospodov se je oglasil:

»Mislili smo, bogve, kaj bo! Da bodo tuji vojaki navalili na naše kraje, na naše mesto in oplenili in oropali vse. Pa slišal sem, da marširajo mimo — še orožje so oddali brez odpora — in da celo poť ne govore nič drugega, kakor prosijo kruha.«

»Kako je to?« je pomislila ona.

»Saj smo tudi vse spravili na noge, kar more nositi orožje,« je pripomnil drugi. »Vojakov, naših vojakov, ki so se že vrnili, ni mogoče pridržati. Kar domov! Otroci stražijo, ha, ha! Videl sem, kako so otroci ustavili Madžare, jim pobrali vse — cigarete, tobak, perilo, čevlje — oni pa so voljno stali kakor ovce, še pesti ni nihče dvignil, ha, ha!«

»Zakaj tako?« se je začudilo njeno srce.

»In ljudje kradejo, kradejo in plenijo! Ni jim mogoče zabraniti.«

»To je tako,« se je oglasil gospod, ki je bil filozof, »štiri leta smo ubijali in morili, sedaj ropamo in krademo. Ropar najprej ubije, nato človeka okrade. Čisto logično!«

To je bilo duhovito, zato so se vsi zasmeli.

»Zakaj tako?« se je prestrašilo njeno srce.

»In konj, koliko jih je! Po vsem polju, po mestu se kar izprehajajo. Otroci jih love in preganjajo, tam doli na bregu pa sem že videl tri mrtve. Drug pri drugem so ležali.«

»Ubožci!« je zaječalo njeno srce.

Nato je dvignil kozarec suh gospod, ki je imel brado in ki se je — kakor je omenil sam — vse svoje življenje boril za narodno stvar — in je govoril dolg govor.

Ko je končal, je papa vstal, izginil za hip v drugo sobo in v naročju prinesel buteljko. Zamašek je počil, odletel, obrazi vseh so se razžarili. V navdušenju.

Njeno srce je pesnilo: Po cesti gredo vojaki in ne govore nič drugega nego: kruha, kruha, kruha! — Konji hodijo okrog ter iščejo vode. — Nato pa se odločita dva, ležeta in zatisneta svoje oči — —

Mlad gospod, ki je sedel poleg nje, je nagnil glavo k njej in ji pošepetal:

»Kaj Vi niste nič veseli?«

»Ali ni zelo žalostno? Konji so lepe živali, imajo odkrite oči. —«

Gospod, ki se je vse svoje življenje trudil za narodno stvar, jo je smehljaje poprosil:

»Ali bi ne bila gospodična tako prijazna, da bi šla h klavirju in nam zaigrala ‚Hej Slovani‘, ali ‚Lepo našo domovino‘?«

Mama jo je pogledala v oči in je pojasnila:

»Dragica je čudna. Pravi, da ji te pesmi niso všeč. Nikoli jih ne igra. Sede h klavirju in igra samo svoje, samo svoje. Pravi, da bi morala biti naša pesem taka, da bi zadihala in zapela iz nje vsa naša zemlja. Preveč sanjari — —«

Nato je odšla h klavirju mama. Ona pa je vstala, se poslovila, se skrila v svojo sobico, se napravila in odšla na izprehod — — —

»Ali je to kaj velikega?« si je mislila. »Zakaj ni tako, kakor sem želela v srcu jaz? — S cvetjem jih pričakamo. Tedaj pridejo vsi po vrsti. Prišli bodo Poljaki: posujemo jih s cvetjem in jim zakličemo srečno pot! Nato Madžari: tudi nje posujemo s cvetjem in jim zakličemo srečno pot! Nato Nemci: tudi nje posujemo s cvetjem in jim zakličemo: sedaj ne bo več sovraštva, náte to za spomin! In Čehi: Vržemo cvetja nanje, da bodo zavriskali in šli veseli dalje. — — Nato pa pridejo naši — naši fantje —: takrat bo zapela vsa naša zemlja in mi jih pokrijemo s cvetjem. Oni pa bodo dvignili roke, kakor da bi hoteli objeti vse, vse — pa, ne bodo mogli nič govoriti — —«

Tako.

Cesta je bila razmočena po dežju, in ko je posijalo solnce, so se zablesketale luže, kakor da bi bila ulica vsa v solzah. Po blatu pa so gazili vojaki, raztrgani, shujšani, mrki, tujih obrazov. Avtomobili so drčali mimo ter na široko razmetavali brozgo in luže. Konje so

gonili gori in doli, sem in tja, vse vprek, ti pa so tekli voljni, kamor je kdo hotel, kamor jih je kdo nagnal. Vse je hitelo, vse je dirjalo, vse je bilo glasno, hrupno. Otroci, z vojaškimi čepicami na glavah, z opasnimi bajoneti, so kričali, kleli.

Skozi tanko, mokro meglico je gledala deklica vse to, in je gledala skozi njo konje, ki so jih pripodili mimo nje. »Konji so lepe živali, imajo odkrite oči. — Kam jih pode?«

V treh vrstah so dirjali mimo, v vsaki vrsti je na enem sedel paglavec in se drl in krel in gonil, gonil... Ob ovinku se je eden, ki je tekkel ob strani in ki je bil majhen ter je zaostajal, da so ga drugi kar vlekli za seboj, odtrgal, se zaletel v kot med dve hiši in obstal, ko je butil z glavo v zid.

Deklica je stopila k njemu in ga je pobožala po vratu. Nato mu je položila svoje drobne prste na čelo in se začudila:

»Oh — saj je slep!«

Da, konj je bil slep.

Povesil je bil glavo in je voljno čakal. Ko je čul glas, je nastavil ušesa. Bil je ves umazan, še čez hrbet mu je letelo blato. Grivo pa je imel dolgo in lepo.

Deklica ga je prijela za grivo in rekla:

»Pojdi, peljala te bom na vrt, kjer je trava. Pasel se boš in boš počakal, da pridejo pote.«

Držala ga je za grivo in šel je za njo in previdno privzdigoval noge, kakor da bi se bal, da je ne pohodi.

Ko ga je pripeljala na vrt, mu je s prsti razčesala grivo, ga pogladila po vratu, čelu.

Nato je rekla: »Z Bogom!«

Toda konj se ni sklonil k tlom, temveč je dvignil glavo in jo okrenil za njo, ko je odhajala.

To deklico bi bil konj rad videl.

2. Iskajoči.

Droben, svež sneg. Luči so segale v to tanko, belo tančico v svetlem krogu. Bile so kakor zvezde, spuščene od neba doli. Po ulicah se je razgrnil bel prtlj, prav natihoma, prav nalahko, kakor odeneš otroka, ko spi.

Šel sem po tej beli preprogi in poslušal, kako je udarjalo polnoči. Na oglu me je srečala patrolja; fantje so bili vsi beli, ovratnike sukenj so imeli odvihane do ušes in so skrivali glave mednje. Šli so molče, pokonci.

Na drugem oglu sem srečal tropo do tal sključenih mož v razcapanih vojaških oblekah. Tiščali so se tesno skupaj in zdelo se mi

je, da spé: tako nemo so šli. Koraki so bili težki, otopeli. Nič se niso ozirali okrog. Prepustili so se samo svojim težkim, trudnim nogam in šli in šli. Ko sem obstal in jih pogledal, se mi je zdelo, da jih žene naprej in stiska drugega k drugemu ena sama, poslednja misel: do doma. Da jih je ta misel tako prevzela vse, da niso več živeli, da so otopeli v njej in da je bila ona še edino življenje, ki jih je porivalo dalje.

V praznoto, ki sem jo nosil v duši ves dan, se mi je razlila trpka bridkost.

Tiho je bilo vse. Hiše mrtve, v nobenem oknu luči. Zunaj mesta nekje je počil strel; slišal sem kroglo, ki je žvižgala čez hiše.

Stisnil sem se, sklonil glavo in šel po klanecu gori.

Na vrhu klanca sta stala dva konja. Eden počez čez cesto. Glavo je visoko vzpenjal in strmel v razsvetljeno okno — edino razsvetljeno okno v vsej ulici — iz katerega sta ljubko vabili luč in slutena toplota za njim. Drugi je pritiskal glavo čez njegov vrat, kakor da bi prosil, naj ostane pri njem.

Stala sta tako čudno tiho in nepremično, da me je zgrozilo, ko sem se ustavil pred njima.

Stopil sem na trotoar, potegnil roko iz žepa in potapljal prvega po vratu:

»No, rjavček!«

S težavo je premaknil vrat in obrnil oči vame. Drugi je nastavil ušesa, pa se ni nič zganil.

»No, rjavček!«

Videl sem, kako je poskušal premakniti koščeno telo, prestaviti noge, ki so bile že vse otrple. Obrnil se je, tovariš je iztegnil gobec za njim in se ga dotaknil na hrbtu.

Pobožal sem ga po čelu in stopil mimo njega; toda koščeno telo se je premaknilo, noge so se prestavile in šel je za menoj. Drugi mu je tesno sledil in se ga dotikal z gobcem.

Tako smo šli po sredi ceste, po belem prtu in meni je postalo nerodno. Obstal sem, mu položil roko na čelo in dejal:

»O-ga, rjavček! Kam hočeta za menoj?«

Ali je bilo to vse, kar sem jima imel povedati? Ali je bilo to vse, za kar sta nastavila ušesa in obstala sredi ceste? Sneg se je ljubo vsipal na njuna hrbta, čez glavi, po grivah, se jima oprijemal ušes in trepalnic, kakor da bi ju prijazno hotel zakriti, pokriti, skriti pod se.

Nekaj skelečega me je prijelo za srce. Obrnil sem se in šel dalje. Stopil sem urno, skušal sem premišljevati to in ono, da bi pozabil na čudna spremljevalca za seboj. Nehote pa sem okrenil glavo na stran

in prisluhnil: težki, trudni koraki so šli za menoj. Trudnost se je potapljala v mehki sneg, kopita niso zvenela, koraki so bili topi, kakor da bi mrli sami pod seboj; kakor da bi polagali svojo trudnost v mehki, sveži sneg. —

Kako, da je cesta tako dolga nocoj? Zakaj je tako prazna? Malo je potegnil veter in mi zagnal snežink v obraz. Še, še, še! — kako hladno, prijetno so se oprijele obraza! Še, še, še! — Koža žejno pije te zvezdice. In koliko jih je! Luč je tam na oglu, ob njenem svitu jih vidim, kako rosé, goste, drobčkane, kakor da bi hotele uiti očem in naskrivoma, prav natihoma pokriti zemljo.

Ali še ni konca poti? Še pod temi mrtvimi kostanji, tam zavije pot na levo in —

Še enkrat se ozrem. Prvi konj globoko poveša glavo, drugi pritiska gobec nanj in se ga tišči.

Hitro zavijem izpod kostanjev, hitro odprem vrata, jih zaklenem, skočim v sobo in prižgem luč. Kako je tesna ta noč! Ali ne strmi iz vsakega kota koščen obraz?

Prižgem luč in jo postavim na omarico. Nato stopim k oknu in pogledam v belo noč. Tik pod okno sta prišla, tik pod oknom stojita. Prvi ima dvignjeno glavo in gleda v me; ko me zagleda, nastavi ušesa, kakor da bi hotel ujeti besede, ki jih ne izgovorim. Ali je slišal, kako mi je tolklo srce?

Drugi stoji za njim, glavo je položil na njegov hrbet. Stoji nepremično, mirno. Sneg drobi na njuna hrbta, na grivi, na glavi, na ušesa in trepalnice, kakor da bi se izlegalo tisoč drobčkanih prstov in ju hotelo pokriti, zakriti, skriti pod se. Glavo, ki mu je počasi zlezla proti tlom, je prvi zopet dvignil — ali je morebiti slišal, kako mi je tolklo srce?

Spustil sem zaveso, pometal obleko s sebe, skočil v posteljo, ugasnil luč in se odel čez glavo. Kaj mi tako brni po glavi? Naj za piše veter in naj mi nasuje snežink v obraz, na čelo, fistih majhnih, belih, drobčkanih zvezdic, ki bi jih tako željno popila razbeljena koža! Naj zapoje ta bela noč pesem o svobodi in naj uspava to prebridko srce! Ali pa naj se stisne okrog mene, naj me ovije s svojo gluho in naj me otopi, otopi! —

Nič se ne gane pod oknom. Nobeden ne zahrže, nobeden ne privzdigne kopita, da bi udaril z njim ob tla. Ta tihota me boli, mi zveni po ušesih, da pritiskam roki nanje. Kaj ni nekaj izpregovorilo? Pod oknom?

Dvignem se, nič ni. Nobenega glasu. Preobrnem vročo blazino in položim glavo na hladno stran. To dé dobro, dobro! Žilo v sencih slišim, kakor da bi mi tolkel kdo s kladivom po čelu.

Trepalnice ležejo na oči, se pritiskajo nanje. Vse misli se zmešajo, vrte, nejasne, razblinjene. Ne ločim jih več. Hite mimo, izginjajo v meglenost, v otopenost — kako so trudne oči! —

Naenkrat burno zapolje srce, požene kri v glavo; nekaj buti v vrata, po sobi udarijo konjska kopita. S krikom skočim na postelji, se uprem z rokama ob odejo. Tema se razmakne, pred menoj stoji konj, okostnjak, visok, z glavo, iztegnjeno proti meni in strmi vame. Razklene se mu gobec, v goltancu mu zahrešči in skozi kosti padejo besede proti meni:

»Ali spiš, človek, ali spiš?«

Gluhoča, ki je nastala v sobi, me je stisnila tako, da mi je obstalo srce.

Vnovič se razklene koščeni gobec, oči votlo bulijo v me in vnovič pade trdo vprašanje proti meni:

»Ali spiš, človek, ali spiš?« —

SOLNCE SE SMEJE NAD ČRNIMI RAKVAMI...

Andrè Čebokli.

Solnce se je že navsezgodaj zasmajalo... Smeh je bil rdeč: Nad mestecem je bilo na pobočju hribčka zagledalo med rumenimi goricami nove barake — ko da bi jih včeraj še ne bilo tu...

»Mrak — — si jim ti izkopal dno?!«

»Večer — — si jih ti iztesal?!«

»Noč — — si jih ti pokrila?!«

Pa kako: vse so tako nizke, ko da bi jih že požirala zemlja —, vsaka vsa povita v črno lepenko; vse malce skrite med belimi akacijami — — kakor skrivnostne škaflice, kar čez noč postavljene, katerim se vsakdo bliža... nikdar ne približa — — jih samo ogleduje od spredaj in zadaj, od desne in leve z radostjo in grozo — —.

Solnce je sijalo zmerom svetleje: zmerom glasneje se je smejalo prilikavim kasarnam...

Ker so imele vsaka svoja vrata vdelana tako, kakor da bi jih ne bilo. Okna pa so žarela kakor krvavosolzne velike oči — —.

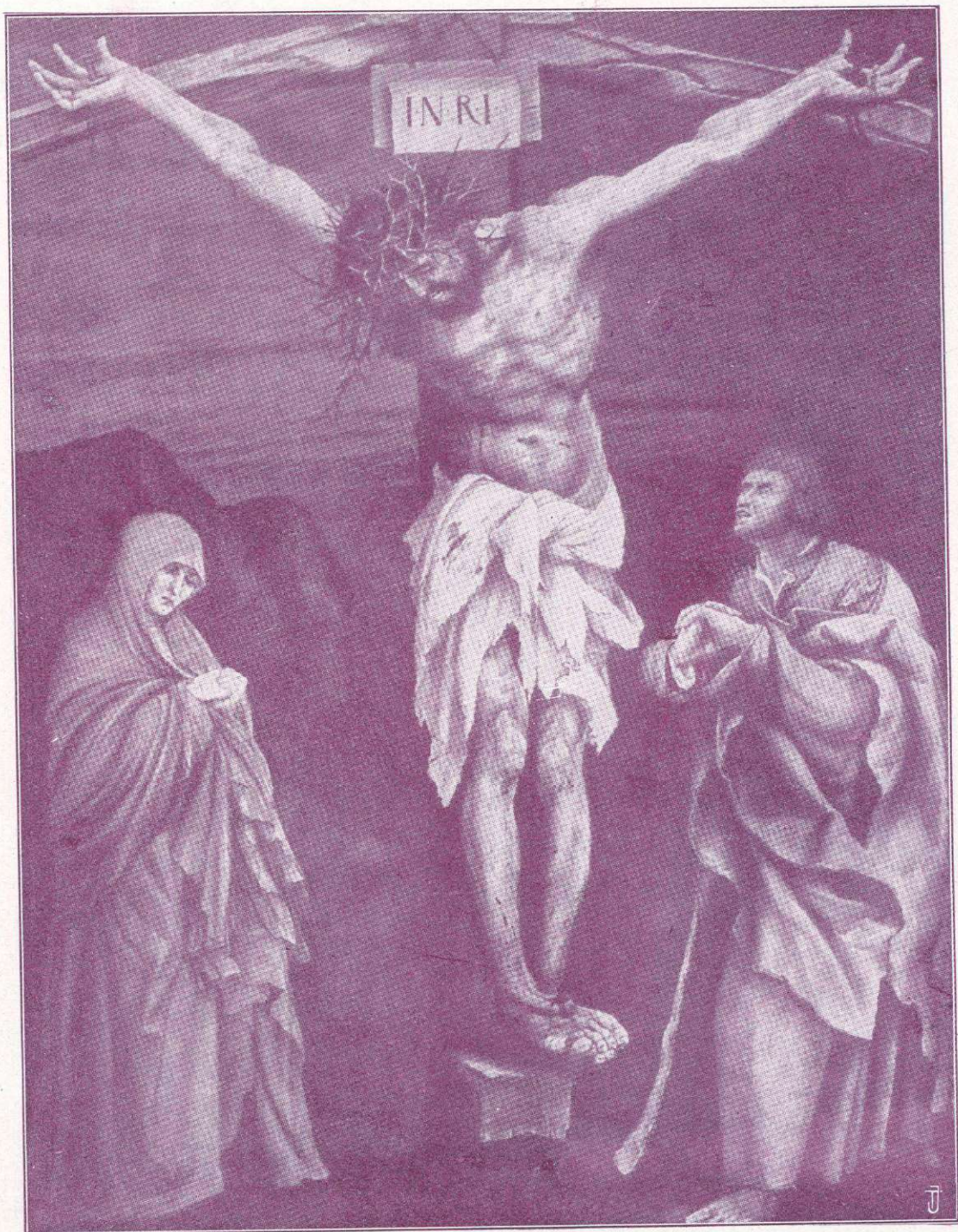
Kaj je živelo — — kaj je trpelo za temi okni — —?!

Dripekajoče solnce je odgovorilo: »Krohočem se nad temi črnimi rakvami — —!«

Vsak tak dom je bil en sam velik prostor. Vsak kakor ena sama velika jetniška celica za en cel pregnan rod — —.

Sl. 11. El Greco: Na Oljski gori.

Sl. 12. Matija Grünewald: Kristus na križu. (Karlsruhe.)

O čas polovljenih duš — — —!

Ob stenah in po sredini na desno in levo se je od vznožja k vzglavju spložno dvigal nizek, za moža širok oder. Na sto in sto belih in trdih slamnikov s še tršimi blazinami je bilo tesno uvrščenih na teh odrih. Vsak slamnik je bil grob z belim kamnom kot podzglavjem — —, zijoč v nizko streho, do vrha poln ponižanja in zasmehovanja — —, kakor grob, čisto nov in odprt še, poln vode ob viharju — —.

In na sto in sto sčrnelih obrazov je gledalo z belih slamnikov, na njih je ležalo prav toliko teles, pretvorjenih kakor v polčloveka: izstradanih in suhih, da je že kakor brstelo belo okostje pod kožo — —; sključenih, kakor da bi jih bila upognila žalost brez solz — —; in tako čudno zvutih, ko da bi sama sebe izpraševala, čemu so na svetu — —?

Kakor kamen kamna na produ so se tiščali drug drugega: tu po dva in dva, objemajoča se z nogami od strahu, da bi jima ne odneslo še nog — —; tam spet po dva in dva, ko da bi se od prevelike ljubezni v trpljenju čelo na čelo poljubljala, ko so jima bili že na dnu prsi zadušili glas in je gorjé izsesalo že ustnicam kri — —. Iz vseh drugih pa ni niti v kretnji odmeló, kar jim je v prsih vpilo brez glasu — —.

Pri polodprtih očeh, ki so strašnejše od v jezi in strasti izbuđenih, so bdeli cele dolge noči. Nekdo, ki bi bil bolj ko hudomušen, bi jih povprašal: »Ali ste na straži svojim bolečinam — —?«

Tako so tudi gledali, ko so sanjali. In šlo bi kar na smeh, če bi bil človek videl in slišal te v sanjah kakor besneče. Zato smej se, človek —:

Vrteli in vili so roke in ž njimi mahali, ko da bi se rili skozi milijonsko množico, od nikjer in nikdar poznano, katera jim je bila zajezila ceste in poti in steze, ki peljejo v podjarmljeno domovino — —; pogrebali so s prsti, od gladu nabrušenimi, kakor da bi razkopavali poti do zasutih domóv — —; in bili s koščenimi pestmi, ko da bi razbijali vrata do pogašenih ognjišč — —!

In dalje —: tuintam so se bočile prsi visoko ... in padle globoko, kakor da bi se bile zlomile, ko je zaječalo iz njih: izgubljeni sin je srečal svojo žalostno mater — —; tuintam je dihalo sunkoma in samo še grgralo iz njih: radi bi svojim izpili svoje bolečine z dušo vred —!

In še temu nasmejaj se, človek: stoterim so že čez spodnjo ustnico moleli jeziki: radi bi prekleli ta svet — a razpokali so jim jeziki od lakote in žeje — —, zakaj hranili so jih vse samo od ene sklede: za jutranji in večerni čaj so pili svojo kri — — —!

Solnce je že žgalo: zdaj se samo še smeje nad črnimi rakvami ...
Kdaj jenjaš krohotati se pa ti, o človek?!

KIRKE.

Verižniška komedija v štirih dejanjih.

Alojzij Remec.

DRUGO DEJANJE.

Isto pozorišče kakor v prvem dejanju. Luster gori. V obednici je na mizi božično drevesce, ki se vidi, če se vrata odpro. — Pred polnočjo na sveti večer.

KRŠEVAN sedi sam z iztegnjenimi nogami na zofi in kadi cigareto. Skozi polodprta vrata v ozadju na levi se čuje iz jedilnice govorjenje, smeh in trkanje s čašami. Čez par hipov prihi iz obednice ROZA s širokim pladnjem, nagromadenim s krožniki, skodelicami, čašami, žlicami in vilicami, pusli vrata za sabo odprta in odhiti skozi leva vrata na stopnišče. Vrata v jedilnico nekdo od znotraj sunkoma zapre. KRŠEVAN vstane, nese ogorek v pepelnik na mizi na sredi in si prižge drugo cigareto. Ko se na stopnišču na levi zasliši TONETOV in ROZIN glas, gre zopet sest na zofo.

Od leve pride ta s stopnic ROZA in TONE, ki je oblečen v dolg vojaški plašč, ima kučmo potisnjeno na čelo in si diha v dlani, ko potegne s prstov težke rokavice, kakor jih nosijo vozniki.

ROZA. Zebe te, Tone.

TONE. Kako bi me ne? Na sveti večer take poti!

ROZA. Samo da si se vrnil! Bala sem se zate.

TONE. Streljali so za nami. Na tej strani naši, na oni strani vrag vedi kdo. (Sname kučmo z glave.) Glej, krogla mi je preluknjala kučmo in me oprasnila po temenu.

ROZA. Ali sem te zato pričakala iz vojne, da padeš sedaj doma na tihotapskih poteh?

TONE. Kaj hočeš, plička moja, služiti moram in ona plača dobro.

ROZA. Dovolj denarja ima. Ali moraš še ti tvegati glavo, da ga bo imela več?

TONE. Denar je čudna stvar. Čim več ga imaš, tem bolj si ga lačen.

ROZA. Midva ga nimava. (Pokaže v jedilnico.) Glej, temle pada v roke kakor sneg izpod milega neba.

TONE. Ni res. Mi ga jim služimo, mi delavci, hlapci, siromaki. O, pride čas, ko bo drugače!

ROZA. Revež ostane zmeraj revež...

TONE. Ni res. Ti boš še gospa. Ko bom dovolj prihranil, kupim posestvo, kočijo, konjička, in bova na svojem živela. Samo da te ti ljudje ne izpridijo!

ROZA. Studijo se mi vsi od prvega do zadnjega. Le njen bratranec je boljši.

TONE. Lačen sem in zmrzel. Pokliči njo ven, da ji povem, kako sem opravil!

ROZA (gre k vratom v jedilnico, jih odpre in pokliče). Gospodična!

BERTA (pride iz jedilnice, v laseh ima rdečo rožo, oblečena je v belo svileno obleko, tre ves čas z nožičkom orehe v roki in jih jé).

Kaj je, Roza? (Ugleda Tonea.) O, ti si, Tone! Kako si opravil?

TONE. Na mostu me je čakal mešetar Ferjana. Izročil sem mu konje. Enega so mi straže na meji ubile. S težavo smo z drugimi ušli čez vodo.

BERTA. Nič ne dé! Ali ti je Ferjana kaj plačal?

TONE. Ni bilo časa, straže so nam bile za petami.

BERTA. Jaz imam že vse plačano. Jutri obračunava in dobiš obljubljeni plačilo.

TONE. Nekaj boste morali primakniti. Skoraj bi bil plačal pot z glavo, gospodična.

BERTA. Prihodnjič si zaračunaš več, ko boš vole peljal.

ROZA. Za noben denar ga ne pustim več na take poti, gospodična. Tam je huje nego v vojski.

BERTA (Rozi). Kaj ti veš, dekle! Toneu je to šala. (Toneu.) Ali ne?

TONE. Je in ni.

BERTA (Toneu). Vedno ne bo tako. Ljudje se ne morejo tako hitro odvaditi streljanja in vojne.

ROZA (Berti). Jaz ga ne pustim več... ga ne pustim...

BERTA (Rozi). Ne jezi se! Ko se vzameta, vama napravim tako gostijo, da bo svet strmel. Sedaj postrezi Toneu, zaslužil je.

ROZA (Toneu). Ne smeš več iti čez mejo!

TONE (prime Rozo pod pazduho). Bomo videli. Za ljubi kruhek in zate bi šel nad vruga...

TONE in ROZA odideta na levo. BERTA se ogleduje, kakor bi nekoga iskala, in stopi h KRŠEVANU, ko ga najde za paraventom na zofi.

BERTA (pogradi Krševana po laseh). Zakaj se jeziš, moj dragi? Kaj porečejo gostje, da si zbežal od mize?

KRŠEVAN. Jaz sem dinamič za tvojo družbo. Pusti me!

BERTA. Meni na ljubo potrpi in se vrni med nas!

KRŠEVAN (vstane). Prosim te, pusti me! K svojim knjigam grem. (Gre na desno v ozadje k vratom v svojo sobo.)

BERTA (za njim). Ne bom te pustila.

KRŠEVAN (med vrati). Zaklenem se.

BERTA. O polnoči boš moral k drevescu. Vrata ulomimo.

KRŠEVAN stopi v svojo sobo in zaklene za sabo BERTA za hip postoji in gre nato proti obednici. Še preden je pri vratih, se ta odpro in vstopi stražmojster OREHEK v uniformi brez sablje.

BERTA. Kaj je, gospod stražmojster? Ali so Vas odgnali iz družbe?

OREHEK. Učitelj je znorel in vpije, da so služabniki države slabi. To leti name. Zato sem vstal in šel.

BERTA. Radi učitelja vendar ne boste odšli pred polnočjo!

OREHEK. Ne maram se prepirati. Ko bom pri policiji, se še zmeni! ne bom zanj!

BERTA. Tedaj pojdete od nas in boste kot detektiv gospod! Zato se ne razburjajte radi učitelja!

OREHEK (zaupno). Sama zavist ga je. In nevaren človek je to. Marsi-kaj bi Vam povedal...

BERTA. Povejte mi vse! Lahko mi zaupate! (Gre k pisalni mizi, odklene predal in vzame iz njega par bankovcev. Nato mizico zopet zaklene in vtakne ključ v žep.)

OREHEK (medtem). Vem, s kom govorim, gospodična. Ves čas vojne sva bila Vi in jaz dobra prijatelja.

BERTA. Tega Vam nikoli ne pozabim. (Stopi k Orehku in mu sili bankovce v roko.) Za Vašo zadnjo uslugo sem Vam še na dolgu.

OREHEK (se brani denarja). Ne, ne, gospodična! Vse to je le iz prijaznosti do Vas.

BERTA (vtakne s silo bankovce Orehku v bluzni žep). Ne branite se! Jaz bi ne znala krmariti, če bi mi Vi ne povedali tolikokrat, kakšni vetrovi so. — Kaj veste o učitelju?

OREHEK (zaupno). On bi bil rad kupil vojaški les iz Črnega grabna. Ko je videl, da ga vozite Vi na žago, je vohal in vrtal tako dolgo, da se je oblast vtaknila vmes. Včeraj je prišla nenadoma komisija, vse preiskala in les kratkim potem prodala, kar ga je še bilo.

BERTA. Kdo je les kupil?

OREHEK. Ošaben.

BERTA. Ta je lepa! Les je vendar bil moj! Potrdilo imam od Ferliča, da je vojaštvo prodalo les meni.

OREHEK. Vem. A kupčija ni bila pravilna. (Važno.) Ferlič ni imel pravice, sam les prodajati.

BERTA. Kaj je Ferlič rekel?

OREHEK. Zvijal se je kakor jegulja. Niso mu mogli do živega. Orožništvo ima naročilo, da poizveduje in poroča.

Iz obednice vstopi FERLIČ v civilni obleki.

BERTA (Ferliču). Ali Vas je slaba vest prignala ven?

FERLIČ (Berti). Kako mislite to? O čem govorita?

BERTA (Ferliču). O lesu iz Črnega grabna.

FERLIČ. Zadeva smrdi.

BERTA. Za Vas, zame ne.

FERLIČ. Kaj jaz vem! Šest do osem vagonov lesa je gotovo še tam. Drugi les me ne briga. Vendar, če zgrabijo mene, bodo držali tudi Vas, gospodična Berta.

BERTA. Motite se. Les je segnil, mnogo so ga kmetje pokradli, železnica ga je odvažala, komu, kam — vedi Bog! (Orehku.) Ali ni tako, gospod stražmojster?

OREHEK. Jaz ne vem ničesar. Poizvedovati bo treba. (Ferliču.) Ali se je učitelj že pomiril?

FERLIČ. Žal mu je, da Vas je razžalil. Idite k mizi in se pobotajta!

OREHEK. Najbolje bo. (Odide v jedilnico.)

FERLIČ. O onem lesu, ki ste ga Vi izpeljali, ne vem jaz in ne veste Vi ničesar, gospodična.

BERTA. Pamezna misel! Toda kaj je z onim lesom, ki je bil še v Črnem grabnu in ki ga je včeraj Ošaben kupil?

FERLIČ. Če Vam ga Ošaben proda, bo les Vaš.

BERTA. A plačati mi ga morate Vi.

FERLIČ. Gospodična, ali me hočete uničiti? Ves svoj denar sem vtaknil v družbo z Ošabnom.

BERTA. Ali naj jaz les dvakrat plačam? Zakaj?

FERLIČ. Ker ste z osmimi vagoni, ki ste jih že izpeljali iz Črnega grabna, več zaslužili kakor jaz z vsemi.

BERTA. Da Vam ne bo krivice, Vam jaz prodam to minuto po današnji ceni oni les nazaj, ki še leži v Črnem grabnu. Če dosežete, da potem ta les dobim od Ošabna po primerni ceni, dobite še lepo provizijo.

FERLIČ. V kleščah sem, že vidim. Izkušal bom dobiti les od Ošabna. Weissa bom vtaknil vmes, on zna.

Iz jedilnice se prismeje WEISS s palci v telovnikovih luknjah pod pazduho
Z njim SOKLIČ v civilni obleki.

WEISS (se krohoča na vse grlo). Učitelj se dela poštenjaka. Da smo nepošteni ljudje, da smo pijavke, vampirji. (Berti.) Berta, ali je že učitelj kdaj tako govoril?

BERTA (Weissu). Če kdo napravi dobro kupčijo brez njega, je vedno slabe volje.

SOKLIČ. Na Ošabna se jezi, da mu je izpred nosa kupil neki les. Čemu si sploh učitelja povabila, Berta? Samo zdražbo dela.

BERTA. Moj sosed je, včasih kaj kupim od njega.

WEISS. In ženi se pri tebi, samo povedati se ti ne upa.

BERTA. Kakor vsi drugi, nič več, nič manj.

SOKLIČ. Stražmojster tudi sitnari. Čemu si to žandarmerijsko dušo povabila?

BERTA (Sokliču). Tepec si, moj dragi železničar. Ali ne veš, da moram živeti tudi z oblastjo v prijaznosti?

WEISS (Berti). Seveda. Ti, Berta, že znaš. (Prime Berto pod pazduho.) Imenitna deklica si! In tvoja miza! Postrvi, omaka, torta, vina — očarala si nas!

Iz jedilnice pride počasi OŠABEN z rokami v hlačnih žepih in z debelo cigaro v ustih.

WEISS (Ošabnu). Kaj Vi pravite, gospod Ošaben, ali ni naša Berta dekle, da ga ji ni para?

OŠABEN. Izmed žensk ji ne poznam enake. A izmed nas moških jo jaz posekam.

WEISS. Tako elegantne hiše, tako izbrane večerje, takih vin Vi nimate.

OŠABEN. Za Silvestrov večer Vas vabim k sebi. Tedaj boste govorili. Tudi ti, Berta!

FERLIČ (Weissu). Samo besedo, gospod Weiss!

WEISS (Ferliču). Na uslugo sem Vam!

WEISS in FERLIČ stopita v stran za kratek, tih pogovor.

BERTA (Ošabnu). Ošaben, ti si res ošaben.

OŠABEN: Vem, zakaj. Ko si se ti pehala še za procente in ničvredno kramarijo, sem jaz delal že na vagone, ne da bi z mezincem mignil. Kar človek tako dobi, nekaj zaleže. Vse drugo je prigarano, piškav zaslužek, beračija.

SOKLIČ (Ošabnu). Zdaj po dveh letih te je Berta prehitela.

OŠABEN. Saj ni res. Prav včeraj sem jo jaz prekosil. (Berti.) Ali se ti kaj sanja?

BERTA. Saj vem, les si kupil od komisije v Črnem grabnu. Mar meni zanj! Predrag mi je bil...

OŠABEN. Meni ni treba gledati na krajcar.

WEISS (je končal svoj pogovor s Ferličem, Ošabnu). Nikar se ne bahajte, gospod Ošaben! Dokažite, kar ste rekli, in prodajte les meni!

FERLIČ (Ošabnu). Primi ga za besedo! Govore in se ustijo, a vsak se trese za vinar. Pokaži, da ti nisi tak!

OŠABEN. Jaz les podarim, če hočem! (Weissu.) Sedem vagonov lesa je. Sama bukev, hrast in kostanj. Kaj plačate?

WEISS (Ošabnu). Dvanajst tisoč Vam dam.

FERLIČ (Ošabnu). Jaz ti dam trinajst tisoč.

OŠABEN (Weissu). Gospod Weiss, tu je moja roka! (Proži Weissu roko.)

SOKLIČ (Ošabnu). Daj les meni, dam ti petnajst tisoč.

OŠABEN (Sokliču). Jaz dam les Weissu, ker mi najmanj ponuja. (Stisne Weissu roko.) Sedaj recite, da Ošaben gleda na dobiček.

WEISS (našteje Ošabnu nekaj bankovcev na roko). Deset tisoč Vam dam takoj. Ostanek dobite, ko les prevzamem! (Si mane roke.) Vidim, gospod Ošaben, da ste samega sebe prekosili.

FERLIČ. Ošaben & Komp. — firma nad vse.

OŠABEN (spravlja bankovce v listnico). Zdaj slišiš, Berta! Na Silvestrov večer porečeš tudi ti tako!

BERTA. Res: Ošaben & Komp. — firma nad vse.

OŠABEN (Berti). Tako je. Ti, Berta, vsaj ne poznaš zavisti in se smeješ vsemu. Učitelj pa se bo trgjal od jeze, ko izve, kako sem les prodal. (Ferliču.) Ferlič, idiva, da mu poveva!

OŠABEN in FERLIČ odideta v obednico.

SOKLIČ (Weissu). Prodajte les meni! Šestnajst tisoč Vam dam.

WEISS (Sokliču). Ali ste slepi? Les je vendar za Berto. Kaj bi jaz z njim, ko potujem s slaniki, sardinami v škatlicah, delikatesami in kolonijalnim blagom?

SOKLIČ (Weissu). Vrag vas vzemi, vse agente! Živega človeka bi odrli. (Odide v obednico.)

BERTA. Torej velja, kakor ti je Ferlič povedal na uho?

WEISS. Lahko bi te ukanil, Berta... Za tisto ubogo provizijo, ki mi jo je Ferlič obljubil, se še ne menim, če bi ne bila ti in če bi danes ne bil svefi večer... Človek postane mehak...

BERTA. Ti — mehak? Ne laži in napiši!

WEISS (vzame iz žepa zapisnik, piše na roki in govori medtem). Tudi iz ljubezni do tvojih postrvi, omak in tort. Tam gori jemo sedaj samo konjske zrezke. Pri tebi se človek poživi... (Izroči zapisnik Berti.) Podpiši!

BERTA (podpiše). Ti si požrešnež.

WEISS (vzame zapisnik). Požrešnež biti je dobro... (Iztrga iz zapisnika list in ga izroči Berti.) Tako. Kopijo obdržiš ti. Za provizijo pa pričakujem od tebe o prvi priliki kako nežno urico.

BERTA (spravi list). Nemarnež!

WEISS. No, no, no... Včasih si me razumela. Lani na božični večer sem čutil, da mi rastejo perutnice na hrbtu, ko sva se sestala v mestu. Prelepa nočka se mi je obetala, da te ni bil Soklič izvabil na vlak.

BERTA. Nehaj! Predrznosti ti ne dovoljujem!

WEISS. Bojim se, da si se zaljubila. Tvoj bratranec je mož za plotom. Berta, Berta, šiba se ti plefe! Doslej si nas ti vse vodila na vrvici, odslej bo tebe pust profesor ovijal krog mezinca.

BERTA. Ne vlikaj se v stvari, ki te nič ne brigajo! Najina kupčija je sklenjena. Hvala lepa! Izvoli! (Pokaže Weissu v obednico.)

WEISS. Nemilostljivi smo, znamenje zaljubljenosti.

WEISS gre v obednico, iz katere pridejo isti hip OREHEK, JAVORNIK in SOKLIČ.

SOKLIČ (Javorniku). Sedaj poslušajte! (Berti.) Ali si kupila les iz Črnega grabna ali ne?

BERTA (mrzlo). To nikogar nič ne briga.

SOKLIČ (Berti). Mene ne. (Pokaže Javornika.) Učitelja.

BERTA (Javorniku). Jaz ne bom nikomur računov polagala. Nate sem huda nocoj, Javornik. Čemu delaš zdražbo?

JAVORNIK (Berti). Jaz se pa jezim nate, ker si mi les izpred nosa pobrala. Pri tej kupčiji nekaj ni prav.

BERTA. Jaz sem les kupila pošteno in odkrito, kakor se mi je ponudil. Komisija v Črnem grabnu je našla vse v redu. (Orehku.) Ali ne, gospod Orehek?

OREHEK. Vse v vzornem, najlepšem redu.

BERTA (Javorniku). Vidiš torej. Če hočeš komu kaj očitati, moraš drugim, ne meni. Jaz sem poštena in se nikogar ne bojim. (Odide ponosno v obednico.)

SOKLIČ (Javorniku). Zdaj ste slišali. Poštenjaki smo. Zaman boste iskali falotov med nami.

OREHEK (se zvito nasmeji). Bogve? Tegale Weissa bi bilo dobro prijati. Stavim glavo, da bi dobil nagrado, če bi to storil.

SOKLIČ (Orehku). Kaj Weiss! Bertinega bratranca opazujte! Mož malo govori in veliko posluša, nikjer ga ni vmes in vendar vse vé. Nevaren je.

OREHEK. Ta je poštenjak.

JAVORNIK. Edini človek, ki ga spoštujem.

SOKLIČ. Edini človek! Vohun je lahko...

JAVORNIK (Sokliču). Tudi Vi nimate čistih rok. Delavskega voditelja igrate. Na shodih govorite tako, z Berto, milijonarko, imate pa drugo politiko.

SOKLIČ (Javorniku). Kaj Vaš moja politika briga? Otroke učite, ne mene, ki sem že davno zadnje hlače strgal na šolskih klopeh!

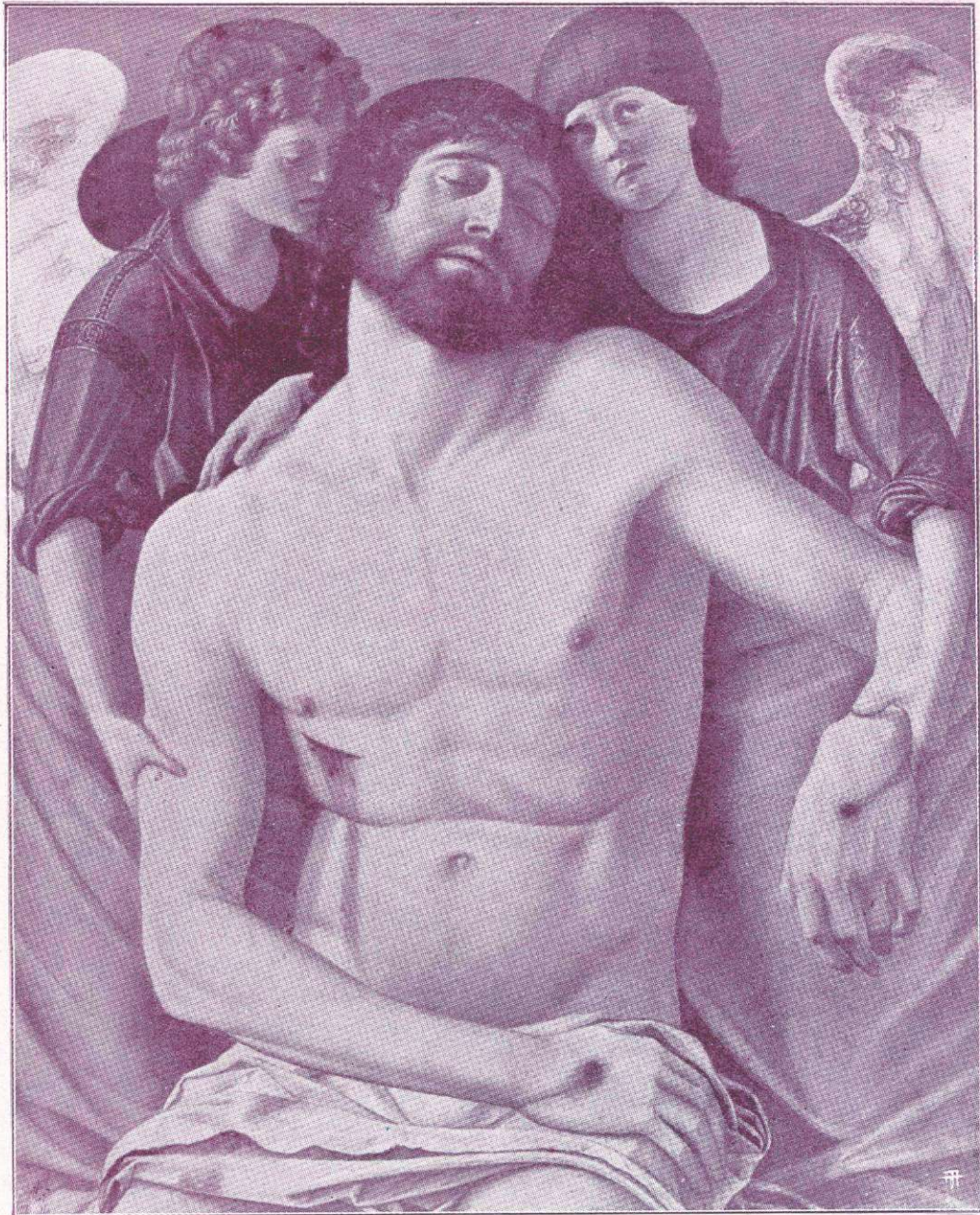
OREHEK (Sokliču). Nikar se ne razburjajte! Nekaj denarcev ste le zaslužili med vojno. Par sto tisoč, recimo.

SOKLIČ. Dokazov, gospoda! Vama se ne bom izpovedoval. (Odide razljučen v obednico.)

OREHEK (ko sta z Javornikom sama). Vi ne veste, čemu zahajam v to družbo. Prej ste me po krivici napadli.

JAVORNIK. Kako? Ali imate svoje namene?

OREHEK. Mrežo zatiskam nad vsemi, moj dragi. Ko bo zadrgnjena, jo dvignem in niti ena riba mi ne uide.

Sl. 13. Giovanni Bellini: Objokovanje Kristusa. (Berlin, cesarja Friderika muzej.)

JAVORNIK. Tudi Berta ne?

OREHEK. Tudi ona ne. Začo mi ne mešajte štrene!

JAVORNIK. Imenitno! Berta, Weiss, Ferlič, Soklič — to bodo štiri mastne ščuke!

OREHEK. Ali ne spadate tudi Vi mednje?

JAVORNIK. Gospod stražmojster, tak, očitek! Ti ljudje izrabljajo mojo poštenost. Saj ste videli, kako so naredili z lesom iz Črnega grabna.

OREHEK. Niste pač rojeni pod isto zvezdo kakor vsi ti ljudje. (Pogleda na uro.) Polnoč se bliža. Idiva k drugim!

Od leve pride s stopnišča ROZA s punčem in čašami na veliki tableti. OREHEK ji odpre vrata v obednico in vstopi z JAVORNIKOM. Vrata pustita odprta, da se vidi, kako Roza začne prižigati svečke na božičnem drevescu. Medtem pride iz obednice BERTA, vrata za seboj zapre, gre k desnim vratom, in potrka nanje.

BERTA (pred vrati v Krševanovo sobo). Andi, polnoč!

KRŠEVAN (odklene in stopi na prag). Kaj hočeš? Ne kliči me Andi! Andrej sem.

BERTA (se dobrika Krševanu). Ali si še slabe volje? Čemu? Idiva k drevescu. (Prime Krševana za pod pazduho in ga sili s seboj.)

KRŠEVAN (stopi par korakov z Berto in se ji nato izvije). Sveti večer! Vražji večer, reci!

BERTA. Norček! Jaz res ne vem, zakaj se jeziš.

KRŠEVAN. Nocoj bi se v tej hiši angel pretvoril v vraga. Sama podlost, hinavščina, lakomnost, nesramnost in zavist!

BERTA. Jaz ne čutim ničesar.

KRŠEVAN. Tebi je vseeno: Bog ali hudič, dež ali solnce, greh ali molitev, sveti večer ali predpusna noč. Nocoj si oblečena kakor za ples, šampanjec poka, kupčije skleplate in... sveti večer je!

Iz jedilnice pride WEISS, vzame gramofon s pianina, da ga odnese v jedilnico.

WEISS (na vratih v jedilnico). Polnoč, Berta! Svečke že gorijo na drevescu, samo božične pesmi še manjka. Čakamo te! (Vstopi v jedilnico.)

BERTA (Krševanu). Ne znaš živeti, moj dragi! Pomiri se in ne bodi siten! Povonjaj mojo rožo, ki mi jo je Weiss prinesel iz Italije! Samo zate diši ta cvet, moj ljubček. (Položi Krševanu obe roki na ramena in skloni glavo k njegovemu obrazu.)

KRŠEVAN (pahne Berto od sebe). Pusti me! Roža v laseh na božični večer — kdo je še to videl! (Gre sest na zofo in si prižge cigareto.)

BERTA (za hip ostrmi, vzame rožo iz las, se igra par hipov z njo, jo nato vrže nervozno na tla in jo potepta). Vrag naj te razume, moj dragi! Jaz te ne ... (Stopi k mizi, se opre z obema rokama nanjo in zre v luster.)

Iz jedilnice se zasliši na gramofonu božična pesem. Šampanjec poka. KRŠEVAN plane k vratom v obednico.

KRŠEVAN (na vratih v obednico). Nehajte! Javornik, vsaj ti sedi h klavirju in zaigraj božično pesem, ti, ki te je še nekaj človeka!
JAVORNIK (prihiti v suknji in s klobukom v roki iz obednice). Jaz ne vem več, kaj sem, in ne znam ničesar več. Srečen Božič!

JAVORNIK skoraj zbeži na levo. Isti hip vstopi JANEZ, pijan, v usnjatem jopiču in s kučmo na glavi, se ogleda in stopi proti obednici.

JANEZ (na vratih v obednico). Janez je tukaj! Kaj bo ta žalostna muzika?

Iz jedilnice se začujejo glasovi: »Halo, Janez! Živio! Pojdi pit!« Gramofon utihne.

JANEZ: Ven, pravim! Danes je praznik.

KRŠEVAN (Janezu). Dečko si, Janez! (Gre sest na zofo.)

OREHEK (pride iz obednice, oblečen v plašč, s čepico v roki in se klanja Berti, odhajajoč na levo). Vesele praznike, gospodična! Hvala za lepi večer!

BERTA Orehku molče prikima, ne da bi se genila od mize. OREHEK odide na levo. Iz obednice stopi na prag SOKLIČ.

SOKLIČ (Janezu). Ti nas ne boš podil iz hiše. Berta je gospodinja.

JANEZ. In jaz gospodar. Rokave zaviham in vas vse po vrsti zmečem po stopnicah. Danes je praznik.

SOKLIČ (Berti). Kaj ti praviš, Berta?

BERTA (ne da bi se genila od mize). Nič.

SOKLIČ: Če je tako, pojdem in si bom to zapomnil. (Se vrne v obednico.)

WEISS (pride iz obednice z malim kovčegom, v elegantni zimski suknji in s trdim klobukom v roki. Miri Janeza). Saj gremo, saj gremo! Nikar ne kriči, Janez! (Se pokloni Berti.) Vesele praznike, Berta! Lepa slovesnost se čudno končuje. Tvoj hlapec ne pozna olike.

BERTA (ne da bi se genila). Zbogom!

Tačas pride iz jedilnice SOKLIČ v suknji in klobuku in odide na levo brez pozdrava. Za njim pride ROZA s tableto praznih čaš in steklenic in hoče na levo.

WEISS (ko ugleda Rozo). Tvoja Roza je srčkan keber. Na svidenje, Berta!

WEISS pohiti za Rozo, ki je tik vrat na stopnice na levo, ji zastavi pot in jo hoče ujeti za roko.

WEISS (Rozi). Rožica!

ROZA (Weissu). Pustite me! Vaših šal sem sita! (Zakliče skoz vrata.) Tone!

WEISS (se umakne od Roze). Tvoj ljubi, deklica? Nisem vedel...

WEISS skoraj zbeži na levo, za njim ROZA.

JANEZ (stopi k vratom, ki vodijo na stopnice na levi, in zakliče za Rozo). Tone, tega-le suni v zobe! Dekleta ti zalezuje!

Tačas je iz jedilnice prišel FERLIČ z OŠABNOM, ki ga drži pod pazduho.

OŠABEN. Kdo nas meče na cesto?

JANEZ (se obrne od vrat). Jaz. Danes je praznik!

OŠABEN (Janezu). Kaj boš ti, hlapec!

JANEZ. Ošaben, kaj si bil ti pred vojno? Na žagi si se pretegal noč in dan in čakal.

OŠABEN (se hoče iztrgati Ferliču, ki ga miri). Hlapec, drvar, berač, jaz ti pokažem.

BERTA (stopi od mize med Janeza in Ošabna). Mir! Tu sem gospodinja jaz. V hiši ne trpim pretepa!

FERLIČ (vleče Ošabna proti levi). Pojdiva! Z Janezom se ne boš pretepal. Z njim se ni šaliti.

OŠABEN. Jaz sem mož, firma... Kaj je on? Nič...

FERLIČ in OŠABEN izstopita na levo.

JANEZ (Berti). Tako sem izpraznil hišo. Ali sem prav storil?

BERTA (Janezu). Prav!

JANEZ. Še krog vogalov pogledam... (Odide skozi leva vrata in poje: »O, ja, jaz sem pa fant zato...«)

BERTA gre v jedilnico in pogasi lučke na božičnem drevescu. KRŠEVAN vstane, si prižge novo cigareto in hodi nemirno sem in tja. Ko Berta pogasi vse lučke, stopi na prag iz jedilnice.

BERTA. Ves razburjen si. Pomiri se!

KRŠEVAN (se ustavi). V tej hiši se ne pomirim nikoli.

BERTA (stopi bliže h Krševanu). Zakaj ne?

KRŠEVAN. Že to tvoje domovanje je sama laž. Pohištvo brez okusa, na stenah ponarejene slike, v vazah umetne cvetlice, za ogledali pavovo perje. Pianino si okrasila z gramofonom, da je tudi muzika v hiši...

BERTA. Hišo sem kupila z vsem, kar je v njej.

KRŠEVAN. In ostali so tudi isti prijatelji, ki so kakor dolg na hiši.

BERTA. Kaj hočeš s temi očitki? Povej, govori človeško!

KRŠEVAN. Ti me ne razumeš. Ne moreš. Ali ne slutiš vsaj, kako bi moralo biti nocoj v tvoji hiši?

BERTA (gre sest na fotelj, se nasloni nazaj in sklene roki za glavo).

Poslušam, govori!

KRŠEVAN (stopi pred Berto). Jaslice bi morale biti tu v kotu, pastirčki v mahu, lučke med njimi in zlata zvezda nad hlevcem. Tiho, tiho bi zvenela noč z brnenjem polnočnih zvonov.

BERTA. Zvonov ni več, prijatelj moj. Judje so jih odpeljali, da bodo topove lili iz njih. Milijone bodo zaslužili z njimi.

KRŠEVAN. Udaril bi te za to besedo. Denar ti je vse. Zato je v tvoji hiši tako.

BERTA. Kaj hočeš? Jaz te še vedno ne razumem.

KRŠEVAN. Jutri odidem.

BERTA. Kam?

KRŠEVAN. Domov, da bom videl še mater pred smrtjo in svojo rojstno hišo pod svetlim južnim solncem.

BERTA. Za to je treba denarja.

KRŠEVAN. Do tja doli se že prebijem. Potem pojdem, da končam svoje študije.

BERTA. Tudi za to je treba denarja.

KRŠEVAN. Zopet ta grda beseda! Ali mi hočeš očitati moje beraštvo?

BERTA. Poslušaj me! Ali misliš, da se z gladovanjem in s podporami prikoplješ do življenja, ki si ga želiš?

KRŠEVAN. Da, tako mislim.

BERTA. Ni ti vinarja ne boš dobil.

KRŠEVAN. Potem stisnem zobe in pojdem za pisarja.

BERTA. In boš hrepenel do smrti po Grški in Italiji, po vseh tistih krajih, ki govoriš o njih noč in dan. In jih nikoli ne boš videl. Idi, če ti ni dobro pri meni. Potuj, študiraj, postani velik, slaven! Koli-
kor hočeš, ti dam jaz ta trenutek in ne bom terjala nikoli povračila.

KRŠEVAN. Da bom vse življenje tvoj suženj, da se odebelim in otopim kakor žival, sit vsega, kar si poželim... Nočem bogastva, ki si ga z delom ne zaslužim.

BERTA. Otrok si. Kako naj ti pomagam? Če nočeš darila, ti denar posodim.

KRŠEVAN. Ničesar nočem.

BERTA. Kako čuden človek si! Ni ti pomoči.

KRŠEVAN. Ni je. En sam mahljaj, da bo tega najinega suženjstva konec — to je edina rešitev.

BERTA (premišljuje). Kako bi ti pomagala? ... Kako rešila tebe in sebe? (Naenkrat veselo.) Še enkrat me poslušaj! Lepo, dobro misel imam. Glej, neolikana ženska sem, živim tako, da me ti zaničuješ. Rada bi postala drugačna in ti, samo ti, bi mi lahko pomagal.

KRŠEVAN. Kako misliš to?

BERTA. Bodi moj učitelj in jaz bom tvoja učenka! Kupi mi knjig, poučuj me, daj mi samo stotino tega, kar ti znaš, in srečna bom. Ko bom taka, kakor ti želiš, tedaj te nagradim tako, da si ne boš očitil ne darila ne posojila.

KRŠEVAN (po dolgem premolku). Ali ni nekje zanjka v vsem tem? ...

BERTA. Samo ti me lahko preustvariš. Sama čutim, kako bedasto je to moje življenje, kako majhna sem.

KRŠEVAN. Premislil si bom ...

BERTA. Nič ne premišluj! Takoj reci dà!

KRŠEVAN. Najprej bi mi morala obljubiti, da pustiš vse kupčije.

BERTA. Če boš ti moj učitelj, ne bom imela časa misliti nanje.

KRŠEVAN. Novo življenje bi morala začeti. Brez Weissa, brez Sokliča, Orehka in vseh teh ljudi.

BERTA. Nocoj so bili zadnjič v moji hiši ... Ah, da bi bila tebe prej spoznala!

KRŠEVAN. Na denar bi ne smela več misliti. To je strup zate!

BERTA. Če boš moj učitelj, bom zopet taka kakor takrat, ko sem bila šestnajstletna deklica in sem morala v šolo hoditi in vsak dan se učiti svojih nalog ... Tedaj sem bila srečna ...

KRŠEVAN. Zdaj te vidim tako kakor tedaj, ko sem ti vrgel šopek čez balkon.

BERTA. Z menoj pojdeš na južno solnce, kjer blešče tvoji kipi, tvoji templji, vsa lepota davnih stoletij ... Potovala bova in me boš učil vsega lepega in dobrega. Siromakom ob poti bova pomagala, trpečim brisala solze z lic. Tedaj vem, da me ne boš zavrnil ...

KRŠEVAN (se skloni k Berti in ji gleda v oči). Ali naj verujem, da je to najin božični večer? ...

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

Tretji del: RAJ.

VII. spev.

Smo še na planetu Merkurju. Skozi ves VI. spev je govoril cesar Justinijan o usodi rimskega Orla; tu, v začetku VII. speva se Justinijan s kratkim slavospevom (vv. 1–3) poslovi ter spet nazaj stopi v kólo blaženih duhov, ki nato Danteju izginejo kot blisk izpred oči (vv. 4–9).

Danteja pa mučijo vsled pripovedi Justinijanove razni dvomi. Justinijan je bil rekel (spev VI., v. 90), da je cesar Tiberij izvršil pravično osvečo, ko je dal Kristusa križati; takoj nato pa je (v. 91 nsl.) dostavil, da je cesar Tit, ki je Jeruzalem razdjal, pravično osvečo izvršil nad Judi. »Kako to?« se vprašuje Dante. Če je bila Tiberijeva (ozir. Judov) osveča pravična, kakó je zaslužila Titovo »pravično osvečo«? To težkočo torej čuti Dante najprej, ali ne upa si, jo izraziti napram Beatrici, ko je že ves zbegan, če le začetek njenega imena (»Be«) ali pa konec (»ice«) sliši. No, Beatrice mu vidi v dušo, vidi v njej ta dvom ter mu ga razreši v vv. 25–51: Ker je Kristus ob učlovečenju privzel grešno človeško naravo, da bi zadostoval za Adamov greh, je bila njegova smrt na križu z ozirom na njegovo človeško naravo pravična; krivično pa je bilo ravnanje Judov, ki so iz zadolžene zmože prelili nedolžno kri. — Pa še neki težji dvom tlači dušo Danteju, ta-le: Zakaj smo morali biti baš s tolikim trpljenjem odrešeni? Mar ne bi bil Bog mogel velikodušno odpustiti Adamov greh, ne da bi bil zahteval smrt Kristusovo? Ta težki pomislek mu razvozlà Beatrice v vv. 64–120 tako-le: Ker je Bog človeško dušo neposredno ustvaril, ji je dal večje prednosti nego stvarem, ustvarjenim posredno; dal ji je bil neumrljivost, predvsem pa prosto voljo, še čisto nič nagnjeno k hudemu, dal posvečujočo milost božjo in s tem nadnaravno bogosličnost; toda z grehom je izgubil vse. Kakó bi mogel izgubljene prednosti nazaj dobiti? Le z zadoščenjem, ki bi bilo popolno in enakovredno. Toda kje je človek mogel dati popolno, enakovredno zadoščenje? Nemogoče! Le Bog je torej mogel pomagati. Seveda, lahko bi bil Bog kar sam od sebe odpustil; toda izbral si je ta način odrešitve, da je kot Bog in človek zadostoval z usmiljenjem in pravičnostjo, zató, da bi tem bolj vam, ljudem, pokazal svojo dobroto in vas z naprej vnel k ljubezni božji. Ta načrt, ta način odrešenja je največji dogodek v zgodovini človeštva.

Končno čita Beatrice v duši Dantejevi še tretjo težkočo, še tretji pomislek: Če je to, kar Bog ustvari, neumrljivo, kakó to, da toliko stvari na svetu propade, pogine? Odgovor je v vv. 130–144: angele in človeško dušo je Bog ustvaril (in duše še ustvarjal) neposredno, kot enovite, nesestavljene likove, ki lahko bivajo sami zase, brez telesa; vse druge stvari so sestavljene iz lika in tvari: tvar imajo od štirih prvin, t. j. vode, zraka, ognja in zemlje, likove pa dobivajo od nebeških sfér.

Še celó vstajenje od mrtvih sledi iz dejstva, da je bilo teló prvega človeka ustvarjeno neposredno (v. 145 nsl.).

»Hozana, sveti vojnih trum Gospod,
ki razsvetljuješ s svojo gloriólo
presrečne luči teh kraljestev tod!« —

- 4 ták, stopajoč nazaj spet v svoje kólo,
duh blaženi je pel, ki ob njegovi
sem glavi videl dvojno avreólo.
- 7 In plesal je in drugi ž njim duhovi
in skrili so se hipno mi v daljavi,
kot blisk, ki hipno ga skrijó mrakóvi.
- 10 A jaz sem dvomil. »Javi, Gôspi, javi!«
srcé bodril sem svoje bojzljivo,
»z besedo milo žejo ti ozdravi.«
- 13 A v spoštovanju, ki neodoljivo
me zgrabi že, če čujem Be al ice,
glavó, kot dremal bi, sklonim spoštljivo.
- 16 Ni htela takega me Beatrice:
obsije njen smehljaj me — ták prijazen,
da v ognju bi hladil — in mi zakliče
- 19 in dé: »»Moj pôgled, nezmoŕljivo pazen,
te v dvomih zrè, češ: »Ali po pravici
pravični je sledila kazni kazen?«
- 22 No, koj razrešim duši ti vjetnici
vezí; le v to pozór, kar dém ti, kreni,
k velíki zdaj povedem te resnici.
- 25 Ker hôtel ni Adam, mož nerojêni,
da prosto voljo Bog mu z uzdo sili,
bil on, otroci ž njim bili zgubljeni.
- 28 In ležal ljudski rod v bedi nemili
je vek za vekom, pot zgrešivši pravo,
dokler da se ga Bog-Beseda usmili:
- 31 prišel z nebá in združil je naravo,
nezvesto Stvarniku, v svojì osobi,
z vezjó ljubezni večne in veljavo.
- 34 In zdaj v razlago mojo se poglôbi:
Narava, ki Beseda se združila
je ž njo, bilà je dobra v stvarstva dôbi,

- 37 iz raja pa se sama je izključila,
ko pot je, ki bilà je pot resnična
življenja, samovoljno zapustila.
- 40 Na križu kazni ni bilà krivična,
v naravo če oziraš se privzeto;
nasprotno: bila je nad vse pravična;
- 43 krivično pa trpela je osvečeno —
če kdo — oseba, Bog, na križ razprti,
naravo ki privzel, za greh prokleteo.
- 46 Vspeh dvojen se rodil je iz ene smrti:
Bogú bilà in Judom je po godi;
nje sad: zemljé potres in raj odprti.
- 49 Odslej ti neumljivo več ne bodi,
če dé se: da pravično je osvečeno
osvetil Dvor, ki zmir pravično sodi.
- 52 Al zopet vidim dušo ti zavzeto,
iz misli v misel greš, v vozla zmešnjavo,
čigar zdaj razvozlanja čakaš vneto.
- 55 Tàk deš: »Kar čul dozda sem, mi gre v glavo,
ne gre pa mi, zakaj Previdnost htela
odrešit nas sè smrtjo je krvavo.«
- 58 Ta ukrep, moj brať, ostal prikrit do cela
bo vsakomur, čigar ni duša verna
v ljubezni še plamenih dozorela.
- 61 No, ker v te tajne brezna neprodorna
vaš um prodira, ne prodrè, naj čuje,
zakaj ta odrešitev je primerna:
- 64 Dobrota božja, ktera zametuje
vsako zavist, iz svojega sijaja
lepo to večno v stvarstvo izžarjuje.
- 67 Kar neposredno ji iz rok prihaja,
je vekotrajno, ker se ne pokvari
pečat, ki vtisne ga, no v veke traja.

Sl. 14. Giovanni Bellini: Vstajenje Gospodovo. (Berlin, cesarja Friderika muzej.)

- 70 Dà, stvar, ki neposredno jo ustvári
Dobrota, je svobodna v svoji poti,
vpliv nebni krogel ji ne gospodari;
- 73 in bližja je in ljubša je Dobroti;
in sveti žar svoj siplje v vse Ljubezen,
a več ga, kjer več sličnosti zaloti.
- 76 Odlik je teh človeški duh deležen
prav vseh; a če le êne oskodéva,
je padec iz višine neizbežen.
- 79 Le greh samó svobôdo mu razdéva,
greh bogoslično kvári mu nato,ro,
da medlo v njej ljubezen božja seva.
- 82 Na prejšnje vzpne se vzvišenosti góro
le s tem, da greha jamo prej zadela
u boju s slo, s kesanjem in pokoro.
- 85 Grešila je narava vaša cela
v Adamu: zguba jo s tegà povoda
odlik je teh in raja jo zadela.
- 88 Zdaj pazi prav: Ni bilo vam izhoda,
da prejšnjo čast bi speť si pridobili,
kot pot prek enega — iz dveh — broda:
- 91 al Bog da sam od sebe se usmili,
al da ljudje za greha veličino
samí iz svojih sil bi zadostili.
- 94 Zdaj v sklepov večnih pôgled vpri globino
in prisluškuj razlagi tu podani
z vso možno uma svojega ostrino:
- 97 Ni človek — bitje končno — sam bil v stani
zadóstovat; ni mogel ták globoko
v pokori iti, v ponižnosti skesani,
- 100 kot v nepokori šel je bil visoko:
in to mu vzelo možnost je pristojno,
dosegel da bi sprave z Bogom roko.

- 103 Tàk trebalo je torej brezpogojno,
da Bog, kar storil greh je, sam popravi,
in pot ubere eno al obojno.
- 106 Ker tisti dar pa vaši vseč naravi
je bolj, ki ga dobrota bi rodila,
in bolj torej srcá dobroto javi,
- 109 Dobrota božja, ki nje slika mila
je svetu vtisnjena, vas iz grehote
po o b o j n i poti dvignit je sklenila.
- 112 Od »Bodi luč!« do zadnje tja temote
ne bo, ni bilo večje veličasti,
ko čin je ta pravice in dobrote:
- 115 Ker s tem, ko dal, da reši vas propasti,
sam sebe Bog je, dar vam dal je večí,
ko da odpustil je vsled vseoblasti.
- 118 Le to bilò Pravici je po všeči,
le to samó zadostno odrešenje,
da božji Sin — ponižen — se učloveči.
- 121 No, zdaj, da vse vtešim ti hrepenenje,
še v eni točki več imej jasnine,
da jasno bo — kot moje — tvoje zrenje.
- 124 Ti déš: Vodé, zemljé, zrakú prvine
in ognja, in iz njih kar Bog je zvaril,
vse to se menja, kvari, hitro gine ...
- 127 in vendar tudi te — déš — Bog je ustvarill!
Zató, če to, kar rekla jaz sem, res je,
ni teh stvari pogin naj ne bi kvaril.
- 130 Brať! angele in čistih zvezd kolesje
je ustvaril Bog, so stvor roké njegove,
dal zvezdam ves je bit: lik in telesje.
- 133 Prvine pa in vse zmesí njihove
posredno le, iz drugih rok dobijo —
od sil ustvarjenih — svoje likóve.

- 136 Ustvarjena jim tvar je v njih lastnijo;
ustvarjene so sile, ki pršé se
iz zvezd, likóve da stvarém delijo.
- 139 Rastlinsko in živalsko dušo izkreše
iz zmési, v to pripravljene vzporedno,
zvezd žar in kreť, ki krog zemljé vam pleše.
- 142 Vam pa življenje vdihne neposredno
Dobrota višnja, da poznej se vžgalo
v ljubezni bi, težilo k Nji za vedno.
- 145 Iz tēga bi se sklepati še dalo
vstajenje vseh, če človek bi prevdaril,
kakó teló človeško je nastalo
- 148 takrat, ko Bog je prve starše ustvaril.««

KOSCI.

Joža Pogačnik.

Mi kosci, praznični gosti, vriskamo pesem ponosa,
da noč potepinka se zbalá nas in odbežala,
da zarja - devica zardela se je zbudila iz sna.
Naše kose koť misel mišic jeklenih in prožnih,
spočetih v zanosu, nam brijejo travnike rosne
in osle nam pojejo pesem moči in volje ponosne
in čez nebo in nam v duše nam lije potoček srebra.

L'OURAGAN.

Dr. L. Sušnik.

Spremljajmo sedaj glavnega junaka na njegovi zunanji poti! Gabriela Peissenierja vrže usoda s 1. korom, ki se dopolnjuje iz krajev, katere je kesneje sovražnik okupiral, najprvo v Belgijo. Tu okusi prve sladkosti vojske (bitka pri Charleroi). Ali kmalu sledi umik in tu se pokaže še v hujši meri vsa tragika nesrečne vojne. Begunci, nepregledne kolone, neprestani marši; Laon, Soissons, Montmirail — in Gabriel se znajde blizu Reimsa, nedaleč od Marne. Po dolgih bojih ga srečamo l. 1916. pred Verdunom, v septembru istega leta na fronti ob Sommei, l. 1917. zopet v sektorju ob Reimsu. Udeleži se 16. aprila ponesrečenega napada pri Craonne, pride v taborišče Mailly; njegova formacija vrže potem sovražnika čez Ysero in je zato deležna v posebni meri strašne zime v Flandriji. Po mogočnem nemškem predoru med Somme in Oise 21. marca 1918 gre reševati Angleže v Pikardiji. Potem je poslan na pomoč zopet k Aisnei, zahodno od Soissons, ter se udeleži slednjič velikih odločilnih bitk v Champagnei. Zastrupijo ga plini in namesto pohoda proti Renu z zmagoslavno vojsko pride v bolnišnico, kjer se tri mesece bori s smrtjo; tu najde par znancev, s katerimi se razgovarja o vojnih vtisih in se spominja padlih tovarišev.

Tako je Gabriel Peissenier sam izkusil dobršen kos vojske na različnih odsekih fronte — saj so ga dovolj metali sem in tja, in to ob najtežjih situacijah. Da bi pa bila slika še popolnejša, v to služijo pisma, ki jih dobiva od prijatelja slikarja Raymonda in v katerih ta popisuje svoje doživljanje na vzhodni fronti: Saint-Michel, bitka pri Esternay 5. septembra 1914, Lendon. Pri Marnei se prijatelja srečata, od tam odide Chevagnes na fronto med Ypres in Zonnelle, kjer že drugo leto pade. Ta prijatelj mu je tudi podal nekaj slik svojih tovarišev, kakor Vitu v Lotringiji (Morhange itd.) ali Morin v Mulhouse (Altkirch itd.). Razne epizode, ki so navezane na druga imena: Pioger v Vauquois v Argonih, Launoy, Arnaud, Petitjean etc., ki pa ne nastopajo samostojno, završujejo sliko.

In v tem ogrodju — koliko grotesknih, pretresujočih, ganljivih prizorov! Koliko resničnih in dobro zadetih opazovanj! Isti vtisi, iste skušnje, iste misli kakor ste jih imeli vi, vse in še mnogo več najdete tu!

Do težkih slutnjah izbruhne vojska: vse se tolaži in vara kakor pri nas in kakor povsod s tem, da bo to nekaj kratkega, neznačnega, ki bo trajalo kvečjemu 14 dni; na vsak način pa bo ta vojska poslednja. Kolektivist Chevagnes je poln optimizma, celo navdušenja: »Je goûterai le pittoresque de la guerre! J'en goûterai la beauté sauvage!« (str. 31). Ali ne leži ironija ali tragika že v tem, da mora pasti, dočim Peissenier, ki je pesimist in individualist, preživi vojni vihar?

Slovo je izredno težko in globoko psihološko orisano. Na potu na fronto so vojaki povsod sprejeti s cvetjem, z entuziazmom. Čim bolj se bližajo bojišču, tem resnejše postaja ozračje. Prva kanonada, panika, zmeda; vojaki-zgubljeni, emigranti-begunci. Čete se vračajo iz boja zamazane, zbite, mrke, molčeče; širijo se čudne novice; nemir se polasča civilnega prebivalstva kakor tudi novopripeljanih vojaških edinic: negotovost, zapuščenost, splošno varanje eden drugega. In nato splošen umik na vsej črti: marši kar naprej, noč in dan, nihče ne ve, kam ne kod. In na drugi strani neustrašenost kmetskega prebivalstva, ki niti med bitko noče zapustiti svoje vasi: mož in žena se zgubita, a naposled zopet najdeta.

Slede grozodejstva Nemcev: mrlič v kupu slame, strahote noči, samotna gozdov, odisejada nemške patrulje, ki je zašla predaleč in se skriva in trpi, dokler sama ne odstrani častnika in se vda.

Strašna utrujenost od neprestanih maršev, bolezn, živčni napadi, Morin prebode oslepelega tovariša, misleč, da je Nmec, ofenzive, napadi, protinapadi, jarki, straže, podminirani rovi kot ognjeniki. Velika junaštva se vrše. Pioger, v Argonih ranjen, odbija sam presenetljiv napad, potem odvzame na straži Nemcu sekuro, Petitjean stavi, da se pri prodiranju v sovražnikovem ognju ne bo niti za trenutek pripognil, Meslin osvoji sam strojno puško, Morin se vrne edini iz boja kot sel smrti itd. Arnaud dobi strel v nogo in se reši s tem, da se naredi mrtvega. Launoya reši nemški sanitejec; ko Francozi zopet osvoje jarek, zapade rešitelj smrti. Chevagnes ubije na straži dva Nemca z isto kroglo: polasča se ga žalost in kes... Kesneje ima čudne sanje o nezakopanih kosteh: slutnja smrti. Pri prihodnjem navalu pade, zadet v prsa in čelo!

Kako dobro je naslikan tisti nemir, tisto tesnobno pričakovanje pred pričetkom boja, ki se ponavlja toliko in tolikokrat! Zastonj, nehote stopa nem strah na lica; nervozno gledajo eni na ure, drugi vržejo še zadnje sporočilo na kos papirja; tu delé nože, tam druga orodja: težka groza objema srca...

Napad se izjalovi! Zdaj leži četa spredaj v boju, odrezana tri dni in več od vsega sveta, zdaj zopet protinapad v lastnem artilerijskem ognju. Vse pade, neznošno je trpljenje tistih, ki ostanejo pri življenju.

Kaj občutijo redki reveži, ki so se z neizmernim trudom in premaganjem po celi večnosti boja privlekli nazaj do svojih jarkov, ko jih tu sprejmejo novi častniki ter jih kot strahopetnike tirajo z revolverji zopet naprej!

In tako gre stvar naprej, pa nikdar konca! Zima prihaja za zimo. Najstrašnejša je zadnja v Flandriji. Tu pridobi toliko mučeni 1. kor v naskokih čez Ysero 3 km na prostoru: v zahvalo mora prebiti celo dolgo, hudo zimo ločen od druge črte kakor gobav, skoraj brez hrane, v močvirju in ledu.

In potem posameznosti pozicijske vojne! Tekmovanje in boji pod zemljo, spopadi aviatikov v zraku. Vmes pa neprestano delo, utrjevanje, trpljenje, bojevanje. Morilna orožja in orodja delujejo noč in dan; pojavijo se plini in tanki. Material se kopiči v nedoglednost, vojaštvo se grmadi v neskončnost. — Poglejte n. pr. fronto ob Somme! Novi kolodvori bruhajo množice, karavane na ta odsek, ogromno človeško mravljišče deluje mrzlično povsod, pod zemljo in na zemlji, po brezštevilih rovih v vseh smereh: zdi se ti kakor ogromen panj čebel ali kakor kaotičen gigant, kakor neznanska môra, kakor hidra, ki bljuje smrt iz brezštevilih žrel na sto in sto načinov. In potem življenje v teh misterioznih podzemeljskih mestih, divjanje pošastnih noči, ko se vam zdi, da nastopi zdajzdaj konec sveta! Zares slika, vredna Hugoja ali Zolaja!

Drugod zopet krasni opisi pokrajin in sprememb v naravi. Kako je grozen pogled po osvojenem bojišču! Ali prizori iz taborišča pri Maillyju! Razne vrste vojaštva z vseh strani sveta, črnci, Rusi, Amerikanci itd.; splošno zabavljanje čez vojsko kljub zmagam pri Marnei, pri Yseri, kljub časopisju in višji taktiki: demoralizacija napreduje vidno. Ne manjka ostre kritike generalnega štaba, gotovih častnikov, postopanje zdravnikov in vojaške sodnije. Koliko bridkih opomb o zadržanju zaledja in kričanja: Vzdržimo do konca (Jusqu'au bout!). Temu nasproti se pojavlja klic: A bas la guerre!, zlasti na dopustih. In vendar gre klanje svojo pot naprej...

Dobro so zadete posamezne narodnosti. Rusi so najprej izpregli: ne morejo jih porabiti več nikjer; nevarnost je, da s svojo pasivno rezistenco okužijo še druge. Angleži so hudo tepeni in luknjo morajo mašiti Francozi. Amerikanci, ki so prišli dokaj kesneje, napravijo s svojim idealizmom vtis, da so še zelo otročji. »Tudi Italijani posečajo te kraje, toda ne boste jih videli, razen če vas slučajno kak opravek pokliče v ozadje« (str. 251).

Sploh je bila usoda vojaka v teh časih en sam martirij. Fatalna »dolžnost« ga je pregnjala tako dolgo, da je obležal. Vojak je postal stroj, navadna čredna žival. Onemogla, topa resignacija se je v tem neizrekljivem trpljenju polastila celo najbolj trdnih in probujenih. »Je

samo sveženj mesa, vržen v polom, in ki odskakuje stresan od groze« (str. 168). »Krotak je kot žival, da ima le jesti« (str. 88). »Če vojak ni zmagovalec, je bolj onemogel kot bolno živinče; kajti vojak ni človek, ni žival, ni stvar; narava res ne ve, kaj je pravzaprav vojak« (str. 88). In pri tem naj vprašam le še eno: Ali ni čudno, skoraj neverjetno, da je francoski vojak doživel iste občutke, da je pretrpel isto trpljenje, iste krivice, iste šikane, da je na enak način izrekel uničevalno sodbo o vojni kot mi, ki smo se vojskovali v čisto drugačnih razmerah in pod drugimi pogoji? Baš to pa je najboljše izpričevalo za globoko življenjsko resničnost »Orkana«.

Nemogoče je podati na kratko vse te mojstrske slike ali najvažnejše njih poteze: ena je lepša od druge, ne dajo se krajšati; nobena se ne sme prezreti, če hočemo, da ostane celotna podoba vojne kot jo doslej še nihče ni podal.

Zato naj te naznačbe zunanje vsebine knjige zadostujejo. Že iz njih se razvidi, da Florian Parmentier ni prijatelj vojne. In ravno moralna obsodba vojske, uničujoča kritika človeške slabosti in neumnosti na eni strani ter brezmejnega egoizma in hudobije vladajočih na drugi strani je druga, še važnejša sestavina romana.

Že kontrast v naziranju obeh prijateljev je karakterističen v tem oziru. Gabriel je kot individualist že od vsega početka nasprotnik vojske, od katere si je nemogoče obetati kaj dobrega. Govor o domovini je zanj prevarna fraza. Ali ljudstvo je slepa masa, ki si da vse sugerirati. Še celo najboljši med njimi, kot Chevagnes, nočejo spregledati, ker se pustijo vladati od nekih namišljenih pojmov o skupnosti. — Ko ustrelji Chevagnes na straži dva sovražnika, ga prvič zgrabi čudno čustvo: njegovo dosedanje prepričanje je omajano. Prevzame ga uničujoča zavest, ki se je ne more več otresti, da je ubijalec. Tedaj gre vase in se preda kesanju; spoznal je, da gre človečnost nad narodnost. Usoda hoče, da svojo tragično krivdo poplača z lastno smrtjo...

Peissenier pa postane čedalje trdneje prepričan o pravilnosti svojega stališča. »In nad ozko dolžnostjo do naroda stoji brezmejnost dolžnosti do človeka. Domovinska ideja je prehodna mistika; človečanska misel pa je večna« (str. 101).

Ali ni absurdno vse to trošenje energije za cilje uničevanja? »In s težkim srcem misli Peissenier na neizmerno delo izpopolnitve, higijene, preroditve, ki bi se bilo dalo izvesti na svetu, če bi se bili porabili napor, milijarde in ženij, vse, kar se potrosi za ta krvavi posel uničevanja, za uresničenje plemenitih sanj o obogatitvi človeštva...« (str. 157).

Pretrajljivo je v tem oziru poglavje »Il ne vous envie pas, celui qui va mourir« (206 ssl.). Peissenierju so dali v roko list

papirja, ki so ga našli pri André-Felix Pimoranu, ki je padel pri Craonne, zadet v trebuh. Mož je spoznal, da je zapisan smrti. Prvo čuvstvo, ki ga pograbi, je jeza, togoša nad morilci; potem ga prevzame elegična žalost in zavest, kako ga je škoda. Jasno spozna resnico o vesti človeštva. »Umrješ za svojo domovino, mi govore lažnivi glasovi. Toda domovina so državljani, domovina je vsak izmed nas..., domovina sem jaz — in jaz umiram!« (str. 208). Popade ga zopet jeza nad krivci, za kratek čas ga obide upanje, ali kmalu sprevidi, da mu ni rešitve. In tedaj zagleda v mislih pred seboj čas miru. In kaj vidi? Žrtve vojske bodo tudi žrtve miru. Kako že sedaj delajo z ranjenci, pohabljenici! Mrtvi so hitro pozabljeni, nadomeščeni. In hinavski svet gre svojo pot naprej, vlada pa slejkoprej Zlato Tele. In pravičniki bodo morali kapitulirati pred dobičkalačnimi — kanjalami. In zato mu ni več žal, da umre. —

Nič bolj ne prizanaša človeški družbi poglavje o njeni neumnosti: »Bêtise« (str. 234 ssl.). Res, ljudje so hudobni, pa so tudi bedasti. Ali je mogoče dopovedati človeku, da je v interesu vseh, da naj bo vsak nesrečen? In vendar, ali ni kakor da govore mogočnjaki: »Dajte se pobiti, da bo moj mošnjiček bolj rejen, zakaj jaz imenujem svoj mošnjiček ‚domovino‘; in ni li res, da dolgujete svoje življenje domovini?« (str. 234). Da, ljudstvo je neumno, bojazljivo, brez lastne volje, ker se da tako izrabljati svojim krvosesom brez aktivnega odpora proti fanatizmu in militarizmu. Vsak gleda le nase in ima le svoje malenkostne hipne koristi pred očmi. Zraven pa toliko zavisti, hinavščine in hudobnosti! Ni čuda, če ljudje ne sprevidijo, »da obstoji sporazum nad narodi. Zlato in Napuh vladata proti nam vsem.« Tako bo tudi po vojski. »Vojna, ki so jo napovedali finančni carji vseh rodov človeštvu, ne bo imela konca« (str. 240). Ne zmaga na bojnem polju, ampak zmaga nad našo letargijo je potrebna vsem skupaj!

Najbolj šiba višje poveljnike, ne prizanaša časnikarjem, tudi ženske dobe svoj del. Zakaj ne pripomorejo ženske k miru? Zato, ker pomeni vojna izpolnitev njih večnih želja po gospostvu in uživanju: »la guerre, c'était la consécration de leurs rêves; la guerre, pour elles, c'était régner: régner par l'indépendance, régner par l'ambition, régner par l'argent, par le plaisir et par l'amour... (214, cf. tudi 226, 301 sl., 305). — Ko padejo pri prodiranju Peissenierju nemški listi v roke, si ne more kaj, da ne bi vzkliknil: »Naši sovražniki se hranijo z istimi bedastočami kot mi. Črede so črede in slabi pastirji so slabi pastirji...« (str. 284).

Poglavje o zmagi »Victoire!« zopet nudi pisatelju priliko, da v grandiozni viziji, polni simbolov, podkrepi svojo maksimo: Guerre à la guerre! Še enkrat nariše vse mahinacije kosmopolitskih finanč-

Sl. 15. Correggio: Kristus in Marija Magdalena — „Noli me tangere“. (Madrid, Prado.)

nikov in ambiciozних državnikov, ki napravijo vojsko. Potem da besedo zadnji žrtvi vojske! Človek, ki je mislil, da pride z zmago zlata doba, pade zadnji! Sledi peklenski nastop vseh nesrečnikov, ki so zgubili življenje v vojni: strahotna slika, ki preide v neznanški gobec Zlatega Teleta! Zakaj je tako? Ker v svetu ni nobene požrtvovalnosti. »Morala preneha, kjer se začne korist« (str. 294).

»Ali kaj! Ali res ni nikjer človeka-poštenjaka, Rešnika, ki bi se mogel povzpeti nad svet in reči: Glejte me! Jaz sem fisti, ki se ne boji nikogar. Mož Zmage sem. Mešalci zlata, kronani špekulantje ne bodo več trgovali s človeškim mesom. Ne bodo več ukazovali vladam. Vlade, to sem jaz. Zakon sem in kralj, ker sem poštenost. Če se mi bodo tatovi upirali, konfisciram njihovo imetje in ga razdelim ljudstvu. In kdor bo hotel jesti, bo moral delati. Kdor bo hotel piti sok vinske trte, jo bo okopaval. Tisti pa, ki se napajajo s krvjo ljudstev, bodo pomrli lakote, kajti prišel je čas, ko narodi ofresajo svoje verige, vedoč, da splošna blaginja ni istovetna z debelimi trebui nekaj ljudožrcev-velikanov...« (str. 294). In nato postavi aksiom: narod mora zavrniti vojno, tudi če je napaden. Na eni strani se sovražnikovo divjanje samo po sebi unese in umiri, če ne najde odpora, na drugi strani pa se je že često zgodilo v zgodovini, da so premaganci nadvladali brez boja zmagovalce... Sicer bo pa človeštvo vendar kos posameznim roparjem!

Bolnišnica da avtorju novega gradiva za podkrepitev njegove teze. Tu najde več svojih znancev, ki jim je vojska uničila zdravje. Vitu ie postal jetičen alkoholik, Petitjean ima padavico, Dioger in Launoy sta se vrnila iz Soluna z močvirno grižo. Razume se, da njih kritika ni ravno prizanesljiva. Že prej nam je pisatelj predstavil včasih kot intermezzo modrovanje vojakov o vojski, moralni bolesti, o notranjem uporu v duši, o domovini, o poveljnikih, o desertaciji (n. pr. str. 185 sl.). Ali postali so avtomati in po končanem razgovoru gre vse po starem naprej. Sedaj razglablja med drugim, zakaj je vojska tako dolgo trajala. Višji častniki so služili preveč denarja. »Prav tako politiki, finančniki, trgovci, moški in ženske po tovarnah, vse je profitiralo od vojne: zato se ni mogla nikakor končati. Nihče se pri vsem tem ni oziral na mrtve, na ranjene, na vojake, ki so trohneli v jarkih. Ampak če bi ne bil imel nihče več kakor 25 vinarjev na dan, bi bilo videti, kako bi se bile stvari brzo spremenile« (str. 304).

Tudi vojaki sami seveda niso brez krivde, izkazali so se za popolnoma nezrele.

Ne bom našteval vseh pretresujočih scen iz bolnice. Tri poglavja pa so zopet tako groteskna, da zaslužijo omembo.

Prvo je: *L'Homme aux appareils* (str. 308 sl.). Philippe Hibrahah razžali kot sluga svojega oficirja. Posledica: obsojen je na najnevarnejša dela pred fronto. Tam preživi v sovražnem ognju strašne

trenutke, grozne noči. Ko ga pripeljejo v bolnico, ima nič manj kot 32 ran. In ta mož ozdravi in živi s pomočjo aparatov, ki so mu jih dali za vse telesne funkcije. Intaktne ima samo oči in — da more videti in presoditi svojo strašno usodo! — možgane.

Drugo ima naslov: *Les Sans-Figure* (str. 311 sl.). Kakšna bi bila najbolj primerna kazen za brezsrčnike, ki so zakrivili vojno? Da bi bili zaprti skupaj z brezličniki, z nesrečneži brez obraza. In ti bi jim obstopili in bi jim ironično govorili, kažoč na svoje jadne glave in njih okrogla lica: »Kako si grd!« In to bi se ponavljalo leta, stoletja, krivci bi imeli neprestano pred očmi nesrečne svoje žrtve brez čeljusti, brez nosov, brez lic, brez oči, brez ušes, tako da bi kopneli groze. In nazadnje bi se dvignil eden, ki ima še en zob in eno oko, in bi zavpil: »Oko za oko, zob za zob!« Njegova roka bi padla liki razbeljeno železo na eno prestrašenih glav. In vse roke bi udarile isti čas. In vsa ravnokar še debela lica bi bila razmesarjena...

Tretja slika: *Un Revenant* (str. 314 sl.) obravnava snov, kot jo je že Balzac uporabil v svojem »*Le Colonel Chabert*« iz časov Napoleona, samo z drugačnim koncem. Oslepeli vojak je bil proglašen mrtvim. Nato se žena drugič omoži in je čisto srečna. Kar se pogrešanec vrne in zahteva svojo pravico, čeprav vé in čuti, da bo to za ženo hujše kot smrt. Odpušča ji vso njeno nezvestobo, ali pomagati ne more: on jo sedaj bolj potrebuje kot kdaj prej!

Knjigo sklepajo zaključne misli: *Les Leçons de la Guerre* (str. 317 sl.).

Po vsem povedanem si lahko predstavimo, kakšen je pisateljev finale o vojski: pesimizem do konca, vehementna obsodba družbe in obup nad človeštvom.

Bojevniki se vračajo domov. Kakor da pridejo videči med slepce! Svet se ni od vojske ničesar naučil. Dolgoletni mučeniki so odbijani, ponižani, prevpiti in izkoriščani. Ne samo stari vladarji: denarni mogotci, politiki itd. jih tišče k tlom, tudi vsi drugi jih gledajo po strani. Saj sede na mehkem in varnem, a kakšna je pozicija nekdanjih vojakov? Ne redko stoje sami tu, brez domačije, sorodnikov in sredstev. Kak mir! Vojska gre naprej, samo bolj potuhnjena; vojak je pa fisti, ki je vedno in povsod tepen. Ne, človeštvo nima vrlin, s katerimi se v samoprevari ponaša: »*La supériorité de l'homme sur la bête est le mensonge d'entre les mensonges!*« (str. 322).

Ali je sklep miru razširil svobodo poedinca? Narobe, še bolj je zaslužjen od družbe, države, od vsemogočnega Baala, ki je Denar in Objest; gospodujoči so vedeli, zakaj so začeli vojno! Seveda skupni interes je še vedno le njihov interes. Bogastvo države je narejeno iz revščine državljanov in državljani se radi ponašajo z imenitnostjo svoje države!

(Dalje.)

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Veleja. Drama v treh dejanjih. Spisal Anton Novačan. V Ljubljani, 1921. Založila »Tiskovna zadruga«. Novačan je trmast umetnik, smo si mislili, ko je izšla ta knjiga. Dasi je uprizoritev v ljubljanskem gledališču pokazala tudi vso šibko stran njegovega dela, v natisku niti pike ni hotel popraviti. Tedanja kritika — če odštejemo mnenja, ki zamenjavajo literarno sodbo z vzgojeslovjem in vidijo »lepo« le v svetlem, gladkem in sladkem, — je govorila o naturalistični drami. To sodbo je treba danes v marsičem dopolniti, če že ne popraviti. Da delo res učinkuje naturalistično, ni prvi vzrok v tem, ker je Novačan brezobzirno segel pod plašč vaše morale, glavno je, da je dejanje zasidral v instinkt in ne v dušo; toda v nadaljnjem razvoju čuftimo bolj in bolj, kako v nekem vzgonu vse beži pred naturalizmom pa zopet in zopet pade kot usednina na dno. Tretje dejanje nosi grozna perspektiva demonske nature, meša pa se v njem nerodno-zoprna smrt Velejeva z grotesknostjo zaljubljenih starcev, Lentovi nauki z zaneseno spolnostjo Velejino. Tako je ta drama pač to, kar njen oče: neskladnost je bistvo Novačanove umetnosti, zmes neprekvašene prvotnosti in umetne pretehtanosti, ki jo vodi dokaj bister psihološki pogled. Zdi pa se, da bi za groteskno podobo zatajil tudi težnjo po čisti lepoti. Zato končno spoznamo, da v tej drami razen sceničnih nerodnosti ni bilo mogoče ničesar izpremeniti, če je hotel pisatelj ostati zvest samemu sebi.

Dramatično ogrodje, disakordi golih materialističnih funkcij, ki se razvežejo v diabolčno melodijo ženske zle volje, je kaj močno zasnovan koncept. Velejo, ženo pijanca, pahnejo in pomandrajajo, a v ponižanju se prelomi vse kar je še do-

brega v nji, in pripravlja maščevanje vsem: jokavemu Lenti, ki ga je ljubila, z zaničevanjem, Bogatinu, ki jo je najočitneje pogazil, zapiše smrt pod mlinom, in polotrok Peter je tisti, ki mu je zapisala ta zločin v voljo. Zlo ne triumfira iz sebe, temveč po čudnih zakonih pravice in potencirane osvete mora dobro, ki se je izprevriglo v zlo, dosledno samo izravnati, kar je vede in slučajno zapleteno v krivdo. Vendar pa si iz končnega Velejinega vzklika »Vdova!« ne moremo biti na jasnem, je li to konec njene drame, tu, kjer jo druge osebe začno, ali stopa tudi ona vanjo kot »stekel pes«. Morda Novačan sam ni gotov, kljub temu, da tu lok dramatične težnosti za Velejo pade do tal.

Ta psihološki osnutek je Novačan zelo dualistično izdelal. Obrazi njegovih tipov in oseb kažejo čudne izpremembe in begajo semintja: zdaj so Novačanove in spet niso, od drugod so, pa zopet postajajo čudno domači. Tipični maski z besedami Shakespeareovimi sta oba starca Daves in Šiba, pozna pa ju dobro že blijska Suzana. Pred seboj imamo grotesko z vso staro antitetično dialektiko prav do stavka: »Ali zdaj, ali poprej, vse jedno. Če poprej, je tudi zdaj, če zdaj, je tudi poprej. In če se oženi, Lenta, pravim, da hudič roga ne izgubi kar čez noč. Ona pa, Veleja, vroča kri in brez otrok.« (Str. 15.) Odtod pelje pot naravnost skozi Iv. Cankarja, kjer si ti Novačanovi ljudje, napravljeni iz najbolj grobe snovi, lišpajo svoja usta z leskom simbolistične besede. Tako ni prizaneseno niti materi, ki je še najbolj prvobitna stvaritev te drame. Na str. 12. pravi: »Hudiča je prinesel, zelenega. Tisto zeleno suktno je prinesel, nič ni prinesel... Ušiv je bil... obrštajerski klobuk s krtačo za trakom, pa zeleno suktno je prinesel... Tak je bil kakor povodnji mož iz tuje dežele.« Na str. 13. pa be-

remo: »Sprejela ga je, kakor da bi tujec bil, neznan romar iz tuje dežele. Toliko da sta si roko podala.« Kdor ne čuti nasprotja v jeziku teh dveh odstavkov, bo ostal nedirnen pri drugih osebah, kajti odhod gre ta dualizem kvišku mimo Bogatina, kjer se je Anton Novačan najbolj razmahnil kot cedeč se naturalist, dokler na gotovih mestih popolnoma ne zagospoduje Iv. Cankar. V osebi Veleje je brezdvomno psihološka naloga, dosledno rešena, a ta Veleja je v vsem svojem obsegu le preveč pojem: »Veš, kdo sem jaz? Te ni strah mene, Bogatin? Ne veš, da v mojih prsih gnezdiyo kače, da je spočela moja glava v treh letih, kar ni bilo moža pri meni, vso hudobijo, ki si jo zamisliti moreš, da sem že videla vse tiste tvoje črne postave in da imam le korak do vsega slabega!« (Str. 23.) Ves njen govor plava v zanosu, presekajo ga le redki pristni izbruhi hude nature. V najbolj vsakdanjem govoru je stavčna ritmika dvoin trodelnega pravca razpletena s tako doslednostjo, da sta oseba Veleja in njen govor dve stvari. Ta nepristnost doseže svoj vrh v Veleju. Oseba in vse na nji je od drugod, dasi je Novačan to dobro naslonil na tujino in tovarno. Če bi ponatisnil prizor med njim, Bogatinom in Lento v prvem dejanju, ga ne bi prisodili Novačanu. Podobe kakor... »Tam je tista bela koča, tam so tista zlata okna v solncu večernem. Na pragu pa me čaka ona. Je že z eno nogo na pragu, čez prag hoče, toda spomnila se je mene in se ozrla. Pa ne gre v kočo, na pragu stoji in me čaka... O ne, ne mene z doma. Ne veš, kako je hudo po svetu,« (str. 34.) te podobe se vrste pri Veleju druga za drugo, polno jih je drugo dejanje. Res je, da je pijanec rad sentimentalni, res je Velej tik pred smrtjo, zato pa bi bil Novačan kljub temu lahko šel mimo simbolizma in Cankarja — ne v svojo škodo. Ta dualizem prav po nepotrebnem ubija to, kar je pisateljevega. Naturalistični ekspresionist se ni zavedel, da simbolična ritmika ne more biti govor za ljudi, ki z utrzanim jecljanjem in krikom več duševne sile izbruhnejo, kakor more sparjeno živčevje

simboličnih oseb sporediti sinonimov in nazivati miselnih varijant. Neko svojstvenost je hotel poudariti s tem, da je tuptam dialektično stavil besede, kar pa prvotnega ritma ni prav nič pokrilo. Saj ima Novačan pristnega, lastnega jezika, ki bi bil dovolj močan, da izpolni z njim svoje osebe. Ko bi se tega zavedel, bi bila Veleja lahko prav dobro delo. Fr. Koblar.

Dr. Fran Detela: **Takšni so.** Zgodovinska povest. **Begunka.** Drama v treh dejanjih. Slovenskih Večernic 74. zvezek. Družba sv. Mohorja na Prevaljah. 1921. — Zgodovinska novela iz leta 1569. »Takšni so« je hvaležen poizkus, kako prikazati protestantovski problem v drugi, manj kulturnobojni luči, kakor je to delal Tavčar. Večerniški tekst je jezikovno rahlo popravljeni ponatis matice v »Domu in svetu«. Pohvalna je močna dramatika prvih prizorov. Razplet je baladno bridek, pride nepričakovano za epično širokostjo ekspozičnosti prvega dela. Povest učinkuje kot krepek, fragmentaričen koncept, ki ga je pisatelj sam nehote tako tudi občutil, dodavši nekak epilog z bosanko o zidanju džamije Ferhadije. V prijetno lahki, ljudskim odrom priporočljivi igrici brez slednje umetniške ambicije bi omenil motiv anagnorizističnega razpletka in celo popolnoma materialno povzeto invencijo iz Plavta, čigar »срепундiа« je Detela v svoj spis presadil.

Dr. I. P.

UMETNOST.

Zbirka narodnih ornamentov. — **Ornaments nationaux Yougoslaves.** — Народни орнаменти. — Albert Sič, Narodni okraški na pirhih in kožuhih. — Ljubljana, 1922. Tisk tiskarne J. Blasnika naslednikov. Klišeji na ovitku in v uvodu iz klišarne Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani. Založila Drž. zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani. — Cena 100 Din (navadni papir 75 Din).

V dobi najhujše narodne depresije, takrat, ko se je moralo zdeti, da nam potekajo zadnje ure narodnega obstanka, ko je stala umetna večina bivšega avstrijskega parlamenta na točki absolutne negacije

napram slovanskim, posebno pa še slovanskim zahtevam, v tistih grenkih trenutkih, ko nam je branil vladni birokratizem, da se poslužujemo svojega jezika, ko so zatirali vsak pojav naše narodne duše, pa naj se je javil v katerikoli obliki, tedaj, ko je nemška znanost reklamirala vse kulturne elemente našega ljudstva za germanstvo ter nam odrekala vsak pokret na poprišču duševne prosvete, ko so izzivali v nas životobojne inštinkte, prav tedaj nas je presenetil prof. Albert Sič ob novem letu 1918. s prvim snopičem svojega dela »Narodne vezenine na Kranjskem« in s to publikacijo poudaril našo narodno zavest in zgodovinsko dejstvo, da smo se Slovenci tudi v prošlosti udeleževali kulturnega napredka po svojih načelih in po lastnem okusu. Razgrnil je pred nami del domačih običajev v umetniških oblikah in nam orisal dovršen del tehnike, ki so jo uporabljali naši prednamci. Temu prvemu snopiču so sledili v kratkih presledkih nadaljnji drug za drugim, tako da smo imeli leta 1919. že štiri dele narodnih vezenin v vestnih posnetkih na papirju pred seboj. (Prim. »Slovenec«, 1918, 4. jul., podlistek; — »Carniola«, 1918, zvezek 1/2, str. 85—87; — »Dom in Svet«, 1919, stran 239—240; 298—299.) Od tistih dni do danes se je marsikaj izpremenilo; zrušila se je država, ki je zanikala kulturnost Slovencev in nasprotovala stremljenju po višji prosveti. A navzlic temu se je zdelo, da bo ostala ta Sičeva publikacija torzo. Velike zapreke, ki se stavijo takim priobčitvam v sedanji dobi, so pretile, da uničijo začeto delo. A sila volje ter vabljivost trdno in visoko zastavljenega smotra so odstranile tudi zadnje zapreke, vkolikor gre za Sičevo delo: pred nami leži močan snopič, lep in umetniško opremljen, vsebujoč 41 listov. Ovoj je okrašen na zgornji platnici z barvastim klišejem, ki nam nudi dva prizora: plešočo gorenjsko dvojico na srčastem ščitu, spodaj v obeh vogalih pa okraševanje pisanic. Zbirko vzorcev uvaja razprava, ki zavzema šest strani, ker je pisana v slovenščini, srbohrvaščini in francoščini. Na čelu ima prizor iz otroškega življenja: trkljanje pirhov o velikonoči. —

Obe risbi, ono na ovoju in med besedilom, je risal prof. Anton Koželj. — V besedilu podaja prof. Sič potrebna pojasnila, ki jih rabi vsakdo, ki ni še poučen o bistvu in o tehniki, s katero je združeno okraševanje pirhov, vezenje in našivanje (apliciranje) na kožuhih. Našteva vobče važne ornamentalne elemente in njihova ljudska imena. Besedilo je okrašeno s šestimi klišeji, ki so posneti po naravi: dve belokranjski deklici, ki krasita pirhe s »pisalko«; dva pirha, katerih eden je prepleten s struno, a drugi obložen s stržnovimi črkami in obrobki. Ta uvod zaključujejo štirje kožuhi: gorenjski moški in ženski kožuh, belokranjski ženski zabunec in škricar. Zabunec je delan »na ploh« — kakor pravijo v Beli Krajini, dočim se loči od njega »škricar« s tem, da ima vstavljen zaklinke, ki se začenjajo v pasu in segajo do spodnjega roba ter se širijo od zgoraj navzdol. Gorenjski ženski kožuh je vedno — ali vsaj v pretežni večini — delan na »škrice« ali zaklinke. — V tem uvodu je omenjeno vse, kar služi orientaciji o nastopnih vzorcih.

Za uvodom je 10 listov pirhov s 123 podobami v barvah. Posamezne podobe kažejo pirhe od strani, poleg tega pa tudi od zgoraj ali od »pete« (t. j. od spodaj). Sič je podal vedno tisti konec, ki je najznačilnejši za razpredelbo ornamentalnih delov. Belokranjskih pirhov je 84: rdečih z belimi ali rumenimi ornamentami, modrih z belimi, zelenih z belimi in svetlozelenimi, a črnovijoličastih z belimi in rdečimi, ali celo v treh barvah (beli, rdeči in zeleni) izvedenimi okraski. — To vrsto izpopolnjujejo štirje dolenski pirhi (št. 85—88), dalje 19 notranjskih (št. 89 do 107) in končno 16 loških pirhov. Notranjski imajo včasih okraske z nožičem vpraskane ali »vškrabane« (trisanice št. 85 do 87, 92—94, 102, 103), včasih pa tudi opisane s pomočjo voska. Namesto belih ornamentov na rdečem dnu imajo na Notranjskem tudi rdeče okraske na belem dnu (št. 98, 99). — Pred nami je torej razgrnjena lepa zbirka vzorcev, ki svedočijo, da ima ljudstvo smisel za okrasje v linearnem in barvnem pogledu. Od čeških,

moravskih, slovaških in poljskih proizvodov se točno ločijo naši pirhi; vdahnjen jim je znak starodavnega kulturnega vpliva od strani zapadnih narodov; Slovenci smo zadnja, proti zapadu potisnjena panoga jugoslovanskega plemena, ki smo ohranili še svojo samorodnost, četudi omiljeno po zapadni kulturi,¹ ki je pa pogosto prepajena naših izvirnih narodnih elementov. Najmanj narodnega svojstva nudijo gorrenjski pirhi, posebno iz Loke in loške okolice. Tu je bil naseljen med Slovenci bavarski rod — a je podlegel slovenstvu; vendar je pa zapustil tudi svoje sledove v jeziku, običajih, pojmovanju in značaju. Gledé umetnosti je pa vplival, kakor opaža že Sič, nunski samostán po svojem odgojevanju ženskega naraščaja. En sam pogled na te pirhe nam pove, da tu ni enotnosti, četudi so okraski ljubeznivo naivni. Dočim se poslužuje preprosta kmetica v Beli Krajini pretežno geometriških konfiguracij in izrablja ž njimi dane ploskve ter jih ornamentira po zahtevi njihovih tektoničnih oblik naravnost genialno — kakor so to delali prazgodovinski »umetniki«, iščejo okraševalke loških pirhov svoje motive vsepovsod: v prosti prirodi, med rastlinstvom, živalstvom, pohištvom, doma in v cerkvi ter jih združujejo, večinoma brez notranje zveze. Res je sicer, da je tudi pri belokranjskem pirhu opazati neko moderniziranje; geometrične konfiguracije (list 1, št. 2, 8; list 2, št. 15, 17, 19, 20 itd.) se začno polagoma spajati z rastlinskimi motivi (list 1, št. 5, 7, 12; list 2, št. 16, 18, 22), za temi se vtihotapi srce (list 1, št. 1, 5, 9), za njim napis (list 1, št. 3; list 3, št. 30). Polagoma se osmelijo okraševalke, da izločijo celò tradicionalne geometrične like in jih nadomesté s samimi stiliziranimi rastlinskimi motivi, ki so večinoma vitice ali stebila, spojena z drugimi

¹ To je povedal tudi odkriti prijatelj Jugoslavije, grof Begouen v svojem članku »Quelques notes de voyage en Yougoslavie«, ki ga je priobčil v *Revue de l'alliance française*, 1922, št. 8, str. 30–39, kjer ugotavlja: »Les Slovènes, qui sont, de tous les Yougoslaves les plus évolués, les plus imprégnés de la civilisation occidentale...«

narodnimi elementi (srce, n. pr. list 3, št. 36). Vendar pa ima nadvlado vedno še geometrični okrasek. — Od strogo stiliziranih rastlinskih motivov prodre ljudska umetnost do naturalističnih likov (n. pr. list 7, št. 78, in list 8 in 9). Od dveh boj (dno in ornament) preide na dvo- in trobarven kinč, navadno na temnem dnu (list 5, št. 49, 51, 52, 58–60; list 6, št. 72; list 7, št. 79–80, 83, 84). Loški pirhi kažejo na belem dnu naturalistično oblikovane cvetice, ki se dajo celò botanično določiti, n. pr. pripotec, spominčice, žito in trta (to dvoje seveda v simboličnem stiku s cerkvijo, specielno s sv. Evharistijo), pa tudi vrtné, torej umetno vzgojene cvetice, kakor n. pr. vrtnica, mimoza i. dr. — Tudi cerkvene posode (kelih, monštranca) in simboli glasbe (lira) so pogosto uporabljeni v zvezi s cveticami. Da take pirhe še prepletajo s svetlo žico ali kovinasto nitjo, je dokaz, da korenini to pojmovanje v naziranju baročne dobe, ko je igralo zlato v tkaninah (brokat) in našivkih (srma) veliko vlogo. To je pa mogoče seveda samo v mestih, odkoder se je pač preselil »zlato moderc« tudi na deželo, celò v bajtarjev dom. Sič sklepa popolnoma pravilno, ako prisoja pri teh pirhih loškega okraja največji vpliv nunskemu samostanu v Škofji Loki. — Ako izvzamemo ta na mestni kulturi vzklihi vpliv, imamo pa v okraskih na ostalih pirhih pravadne, moremo reči prazgodovinske motive, ki so se ohranili neposredno v ljudski tradiciji; kajti, da bi jih bila kmetica posnemala po izkopinah iz hallstadtske dobe, to je povse izključeno. Kar pa tiče prosteje uporabljenih rastlinskih motivov, prav posebno naturalističnih, to pa ne sega dalje nazaj kakor približno 100 do 120 let. Posebno loški pirhi so zasidrani po svojem okrasju v empirski in biedermaierski dobi — in so taki ostali do najzadnjega časa.

Podobno kakor pri pirhih je bilo okraševanje kožuhov. Sič ugotavlja, da so bili kožuhi sprva samo beli — in ima nedvomno prav. To dejstvo pa nam kaže našo kulturo v zanimivi perspektivi: pred seboj zremo ostanke klasične dōbe rimskega — in gotovo tudi še predrimskega

— gospostva. Bela Krajina je ohranila belo obleko do naših dni — poleti prteno, pozimi volneno — pa ne le v barvi, ampak tudi v kroju: hlače (*braccae*) in srajco (*tunica*) za moške, robačo (*tunica*) — ki je bila sprva enotna obleka od vratu do gležnjev, a se je pozneje razdelila na krilo (robača) in oplečje — za ženske. Temu načelu bele barve je sledil tudi kožuh, to pa vsepovsod, ne samo v Beli Krajini, kakor je bil v prvi dobi Slovenec sploh belo opravljen. — Na belem dnu ovčjega kožuha se je krasno podala pestra volnena vezenina. Kje nam bo pokazala zgodovina narodne noše prve vzorce za tako okraševanje, sedaj še ne vemo, slutiti pa je, da jih bomo dobili vsaj pri poznih helenističnih nošnjah.

Zbirka vzorcev s kožuhov obsega 31 listov, ki se začenjajo spet s številko 1; na listu 1–17 in 31 so vzorci vezenin, izvršenih na izvornikih z volno; list 18–30 nudi okraske, ki so izvršeni na kožuhih z apliciranim (našitim) barvastim usnjem. Starejšo tehniko predstavljajo prvi; drugi so mlajšega izvora in posnemajo po mojem prepričanju ogrsko tehniko, kjer je še danes splošno priljubljena in procvita — ali je vsaj procvitala do izbruha svetovne vojne. Samo da je okraševanje kožuhov na Ogrskem neprimerno obsežnejše kakor pri nas. Madjar ima kožuh, ki je ves pošit, spredaj in zadaj, z raznobojnimi usnjatimi liki, jermenčki, pestrimi kitkami, kodriči in podobnim; a ne samo pošit, kakor pri nas, ampak posamezni liki so pritrjeni tudi s kovinastimi tulčki, to pa iz tehničnih in estetičnih razlogov. Barvano usnje so kupovali naši kožuharji izven Kranjske. — Kakor pri pirhih, moramo misliti tudi pri kožuhih na razvoj okrasja: sprva na tehnično-geometrične konfiguracije (list 1, št. 1–3, 5, 7); za dobe *biedermaierstva* so pa začeli vezti na kožuhe naturalistično zasnovane, a vendar kolikor toliko fantazijske like, ki se jim ne dajo določiti izvorniki; osobito cvetice nastopajo v prerezih in projekcijah, da zabrišejo popolnoma original. Velika večina volnenih vezenin na kožuhih ni strogo simetrično stilizirana, ampak se drži mnogo bolj pri-

rode (list 1–14); polovno-simetrične like nudi zbirka samo tri (lista 15 in 16). Ker je vezenje z volno šlo z aplikacijo vzporedno, ni čuda, da so se vezilje naslanjale sem in tam na izrezane usnjate like; tako n. pr. sta na listu 1 vzorca št. 4 in 6 nedvomno posneta po usnjatih, za aplikacijo prirejenih likih, a sta samo konturirana. Prav tako je pa tudi na listu 5 vsa vezenina zamišljena po analogiji usnjatih aplikacij, ker ne pozna prehodov iste barve, ampak samo kompartimente gotovih, polnih tonov. V to kategorijo sodijo tudi gori omenjene simetrične vezenine (list 15 in 16). — Na obstranskih pramenih se menjavajo načela okraševanja; tu imamo posamezne elemente v navadnih vrstah, vse enake, drugega poleg drugega. Velik vpliv je imelo tudi vezenje na platnu; posebno podrejene like so pogosto posnemali po motivih na pečah (list 6, 7, 9, 11, 13). Kar je pa zamišljeno vnaprej za vezenje z volno, ima pa svoj poseben značaj: delano je na akord barv, ne na ritmiko linije (prim. list 2, 3, 4, 6, 8, 10, 11, posebno 12); pestrost in polnjenje ploskve je smoter. Seveda se razlikujejo posamezni kožuhi drug od drugega tudi po nadarjenosti zadevne vezilje ali pa vezca, kajti kožuhe so vezli tudi moški; nekateri ima več smisla za barvno harmonijo, drugi pa tudi riše tektonično prozorno.

Aplikacija nam nudi vrsto zelo zanimivih dejstev. Ker je bolj snovna in na ploskve navezana, skoraj ne more drugače, kakor da ustroja svoje celotne like tektonično izrazito in določeno; vse elemente širših ploskev tvori polovno simetrične, dočim pa ves ornament ni vedno komponiran na isti način. Dalje dela ta tehnika vedno z določenimi, polnimi toni, katerih vsak je določen za svojo partijo. V tem odseva krznarjeva nadarjenost za harmonijo barv ali nezmožnost, predstaviti si pravilno v fantaziji vtis, ki ga bo delal izgotovljen ornament. — Za to imamo v Sičevi publikaciji lestvico za dobre in šibkejše vrednote. Posebnost apliciranih ornamentov so razpolovljeni deli na dve barvi: mi-parti. Kombinacije barv so zelo različne; n. pr. bela, zelena, rdeča (list 18), ali: bela, ru-

mena, modra, rdeča, svetlozelena, temnozeleno, rjava (list 19), ali: bela, rumena, svetlomodra, zelena, rjavovijoličasta, temnovijoličasta (list 20), ali: rumena, cinober, temnomodra, svetlozelena, sočnozelena, rumenkastordeča, rdečerjava (list 23) itd. Ti ornamenti so deloma strogo polovnosimetrični (list 20, 22, 24), deloma pa samo v nekem ravnovesju ob navpični osi (list 19, 23, 26–30). Posebno zanimivo je, ako opazimo, kako se naslanjajo razni ornamenti te Sičeve izbere drug na drugega; tako je n. pr. okrask na listu 19 po kompoziciji soroden z onimi na listu 26, 27 in 29; celo barve se drže pretežno svetlih tonov.

Skratka: zbirka nudi veliko množino narodnih okraskov kot gotove like za eventualno takojšnjo uporabo; podaja nam pa tudi samo podbudo, motive, ki jih je mogoče uporabiti za nove konfiguracije. Pripoveduje nam o smislu naših dedov in pradedov za estetične like in o njihovi tehniki. Dokazuje kot zgodovinska nema priča naše kulturne tradicije. Pojasnjuje razmerje ljudskih plasti do velike umetnosti in njenem vplivu v prošlosti. Podčrtava naša plemenska svojstva, ki živé še dandanes med našim ljudstvom, vkolikor niso pokvarili njegovega okusa amerikanizem, vojaška služba v bivši Avstriji, doma pa moderni tehniki.

In vse to gradivo je zbral v zadnjem trenutku neumorno delavni, za ideali stremeči, umetniško usposobljeni in mladeniško vneti prof. Albert Sič. Koliko truda, poizkusov, potov, požrtvovalnosti in nesebičnosti da zahteva tako delo, to je dopovedati samo človeku, ki je sam delal, nabiral, urejeval in kumoval takim publikacijam.

Sičevo delo zahteva od nas brezpogojnega spoštovanja in podpiranja; javni zavodi in privatniki bi morali imeti to publikacijo, pred vsem bi morala biti v vsaki večji šolski knjižnici, vsaj pa na vseh srednjih in meščanskih šolah, pa tudi na strokovnih zavodih. Gre za to, da pride poznavanje domačega ornamenta v zvesti spomin najširših plasti; samo na ta način bo mogoče, da spoznavamo svojo kulturno last.

Ta del narodnih ornamentov je založila Državna zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani; to je bila nedvomno primerna tvrdka. Njej se imamo zahvaliti, da je cena taka, da se more zmoči, pa tudi to, da je — za sedanjo dobo — opremljena dokaj reprezentativno, četudi ne more tekmovati s podobnimi publikacijami drugih narodov. — A delo je izvršeno vobče dobro, tako da je moremo dati vsakomu v roke, ne da bi se bilo bati odklonljive kritike. Prav posebno pohvalno moramo omeniti preciznosti registra pri pirhah. — Tako nam je dalo skupno delo avtorjevo, založnikovo in tiskarjevo publikacijo, katere bi morali biti Slovenci veseli — a iz tega tudi izvajati praktične posledice.

L. 1918. sem zapisal v oceni prvega dela: »Naš jezik nima primerne besede, s katero bi mogli označiti zaslužnost dela in izreči zahvalo idealnemu in nesebičnemu prireditelju te publikacije.« Po dobi štirih let vztrajam pri svoji izjavi, kljub dejstvu, da se mi je rogal neki efermerni listič, ne da bi mi bil imenoval tisto besedo; kdor jo najde, Philida solus habeto.

Mantuani.

Naša založba v Trstu.

Primorski Slovenci smo si postavili temelj za lastno kulturno stavbo: ustanovili smo književno podjetje, ki naj zbere okoli sebe predvsem vse primorske leposlovce, izdaja njih dela v okusni obliki in zalaga naše ljudstvo ob Adriji z dobrimi knjigami.

Kot prvo svoje delo pošilja „Naša založba“ med narod Ivana Preglja zgodovinski roman

Plebanus Joannes.

Drugo delo, izšlo o Veliki noči, so zbrane novele Franceta Bevka:

Faraon.

Obe knjigi v večbarvni umetniški opremi Toneta Kralja.

Kot nadaljna dela pripravlja „Naša založba“

„Srbske narodne pripovedke“

v prevodu Alojzija Gradnika, in z ilustracijami prof. V. Cotiča ter tri enodejanke

Za novi rod

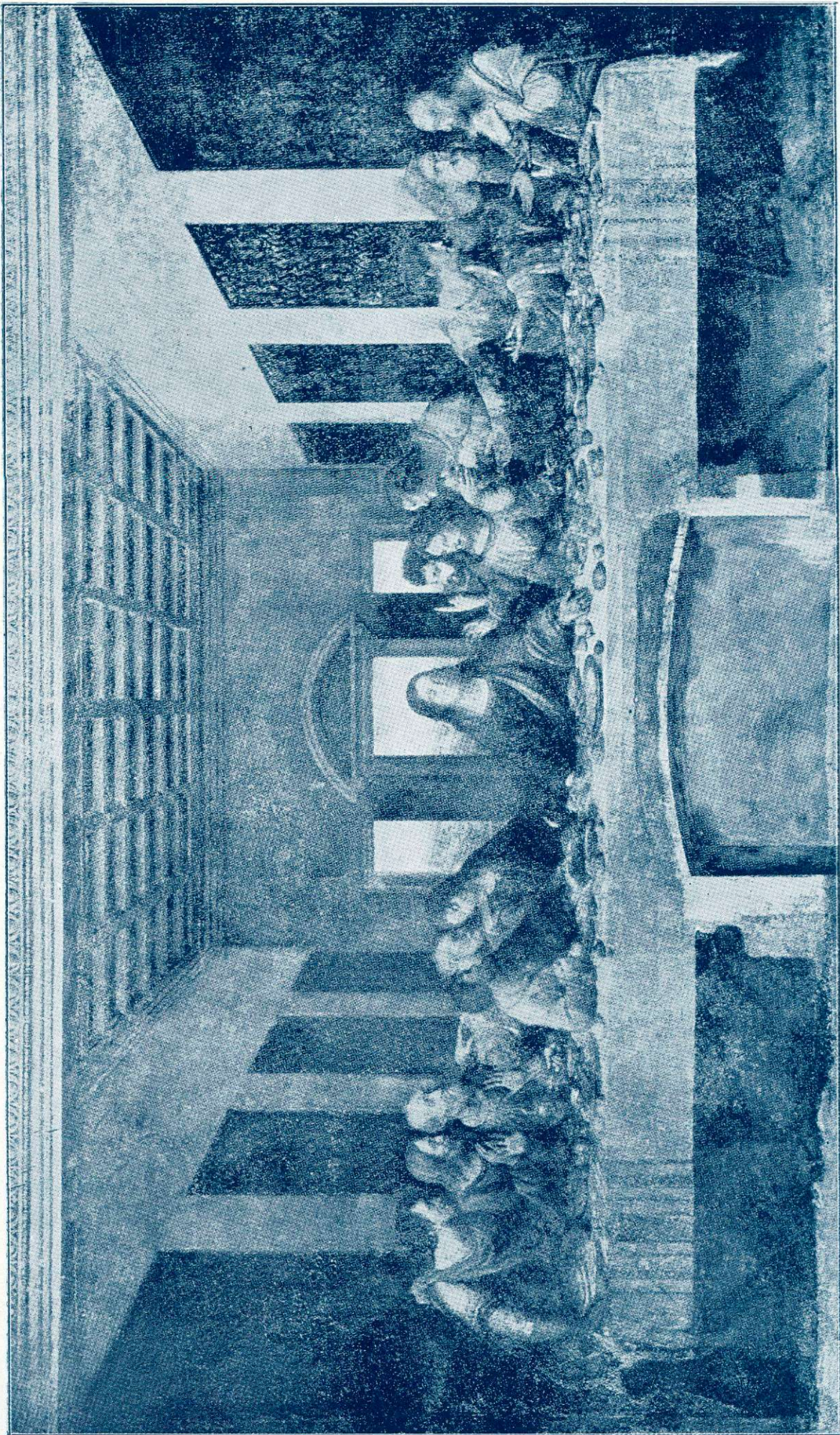
pisatelja Stanka Majcena.

Z ljubeznijo do lepote, z neomajano vero do životvornosti našega naroda stopamo na plan.

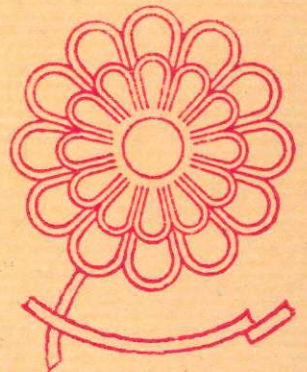
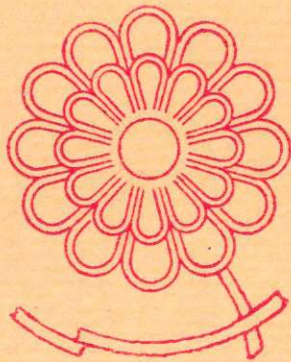
Na vas in na nas je, da iz tega temelja zraste novo kulturno življenje.

Knjige „Naše založbe“ se dobé po vseh slovenskih knjigarnah.

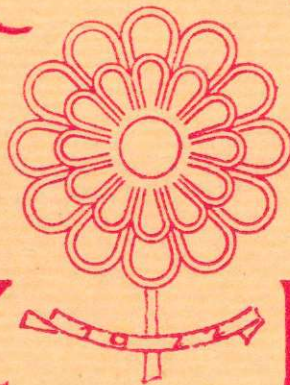
Sl. 16. Leonardo da Vinci: Zadnja večerja.

Priloga 11. in 12. H. Dvornak in Sveta 1922

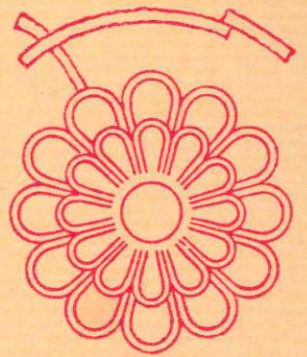
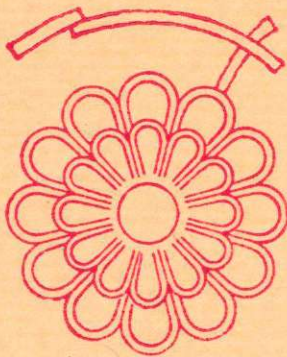
R

O

Ž

E

Roža skrivnostna.

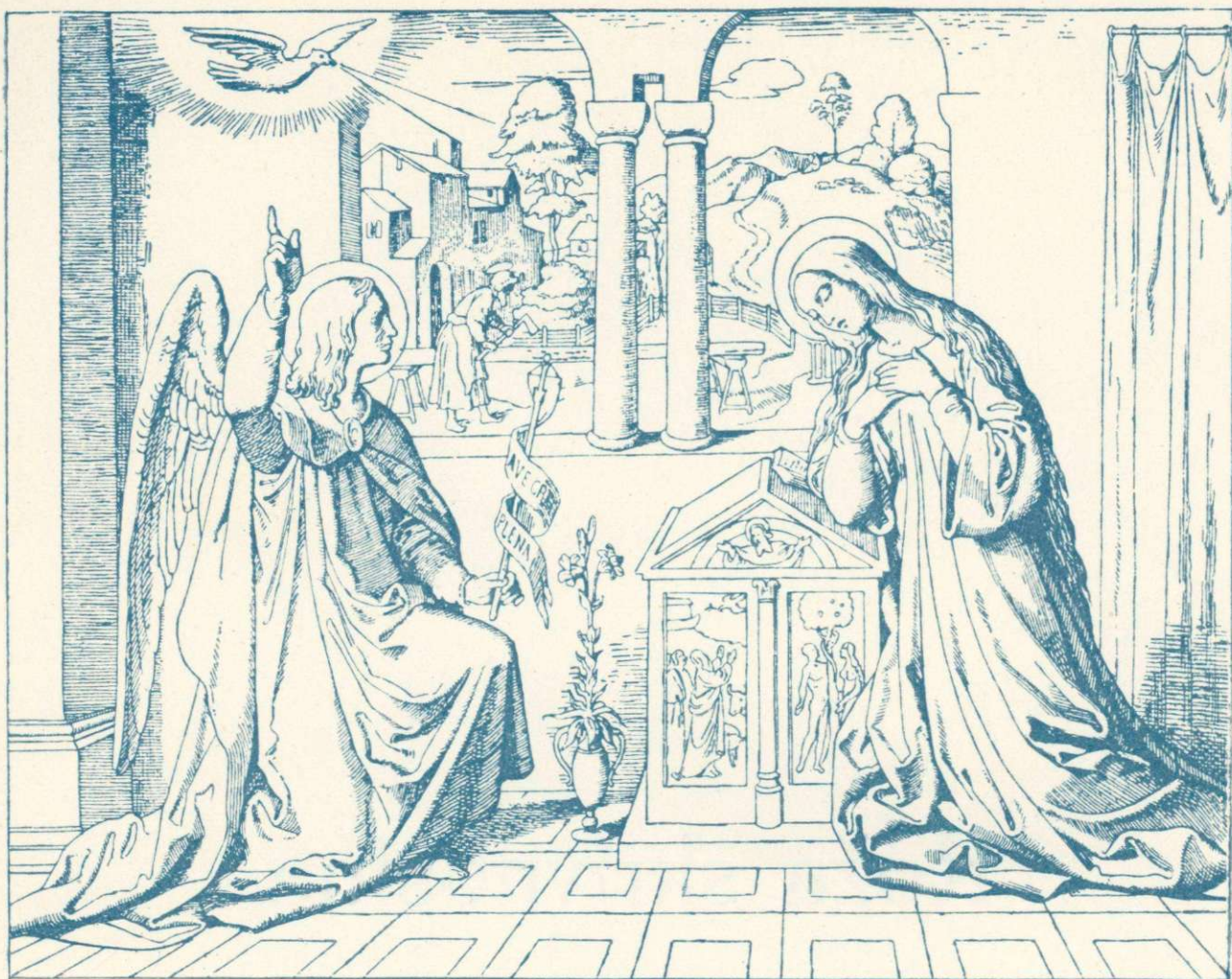
Večeri sveti pod domačim homcem
prihajajo mi tolikrat na misel,
kot hodi v misel daljni dom brezdomcem.

Na čelešniku dolg je molek visel.
In šli smo z njim in z rujnastim kabilom
do hrama, hleva, kašče, skednja, svisel.

Skoz vas je z jasnim vabil zvon vabilom.
Nad vsako hišo v tihem nasmehljaju
čuvaj je božji čul z nevidnim krilom.

Nevesta-radost! Kdo je ločil naju
in zlomil prstan zvestih zaročencev? —
Sprehajam časih sam se v tvojem gaju.

Skrivnostnih teče petnajst v njem studencev,
bregove most, svetove veže milost,
in večna vigred vije petnajst vencev.

Sklonila so se milostna nebesa.
Strmečim zvezdam se je zableščalo,
odpreti niso mogle več očesa.

Deviško mesto rož je zasijalo.
Z nedolžnim dnem je večnemu Očetu
pogled ljubezni nase prikovalo.

Skrivnostna Roža v nevenljivem cvetu!
Doslej vzkipela si nam ena sama,
poslej nobena več ne bo na svetu.

Pristopil sel do tihega je hrama,
poln božje rose kakor jutro v maju:
Nebo in zemlja, bodi mir med vama!

In Duh je dahnil senco v plosijaju.
Meso postala je Beseda večna.
Odprla so se vrata v davnem rajju.

„Meso postala je Beseda večna.
Kako je srečna v Bogu tvoja vera,
kako si, Mati, v svoji veri srečna!

Med pticami karmelskimi katera
zapoje pesem Materi-Devici,
da bo nebeške hvale polna mera?“

„Prihajam v góre, gnana po Resnici,
z menoj skrivnostni sad skrivnosti žive,
ki z njim se vrne davni dolg Pravici.

Poženi, Liban, oljke in olive! —
V Nerodovitni posvečujem sina:
Oral bo srca kakor plug čez njive.“

V začudenju se prebudi tišina.
Nov slavospev je zakipel v nebesa:
Devica si od mater vseh — edina!

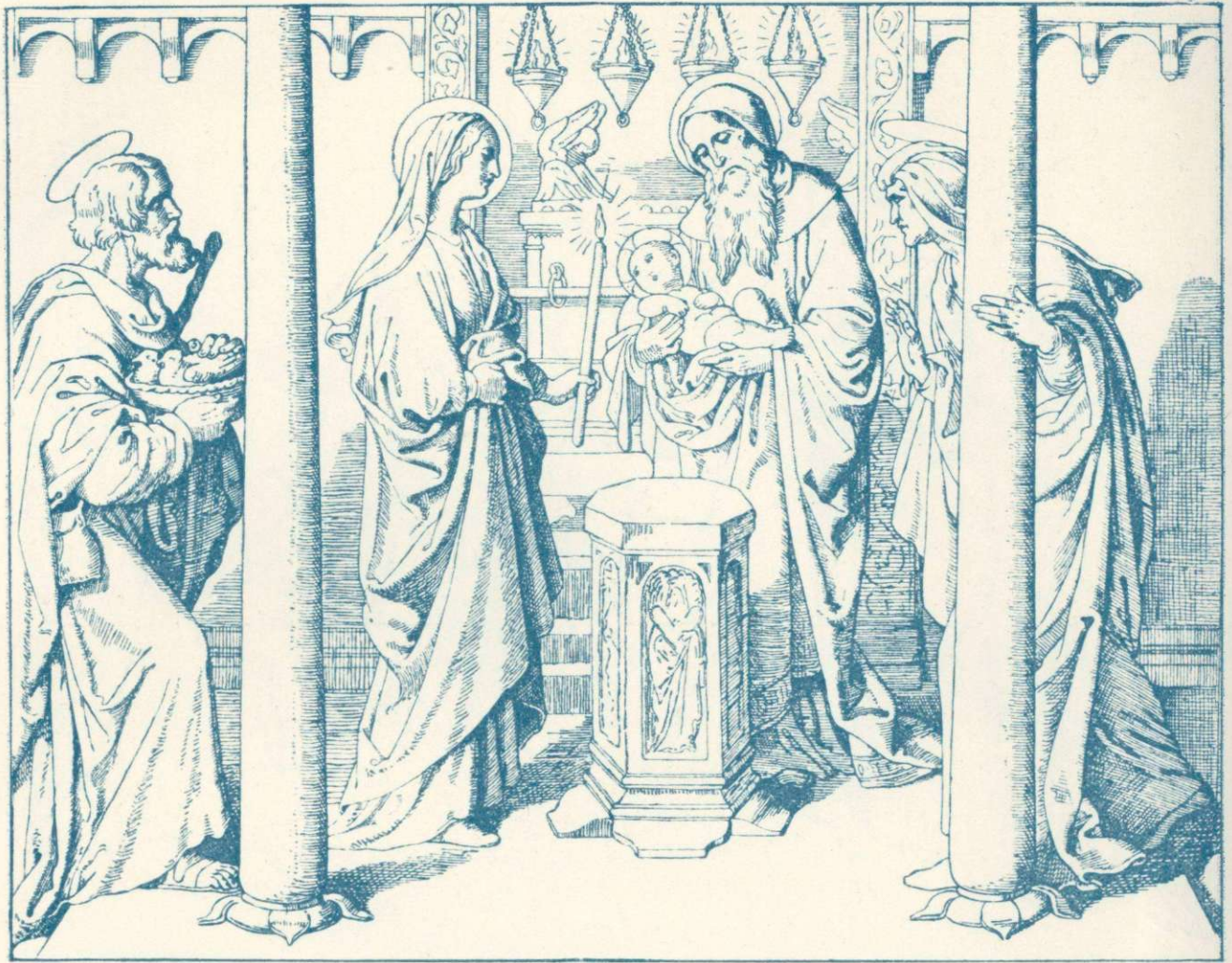
Nov slavospev je zakipel v nebesa.
Uho ni čulo lepše božje slave,
oko ni zrlo večjega čudesa.

Kot lilije se svetijo dobrave,
pri ovci volk, pri volu lev se pase,
spreminjajo se v jezera puščave.

Iz korenine Jesetove rase
prerokovana čudežna mladika,
življenja topli vir za večne čase.

Pastir v poljani od veselja vzklika.
Izpolnjene so vse obljube davne.
Pred novim dnem se dolga noč umika.

Ve, krive poti, postanite ravne,
ponosni holmi, postanite nizki!
Pričele ure so se zveličavne.

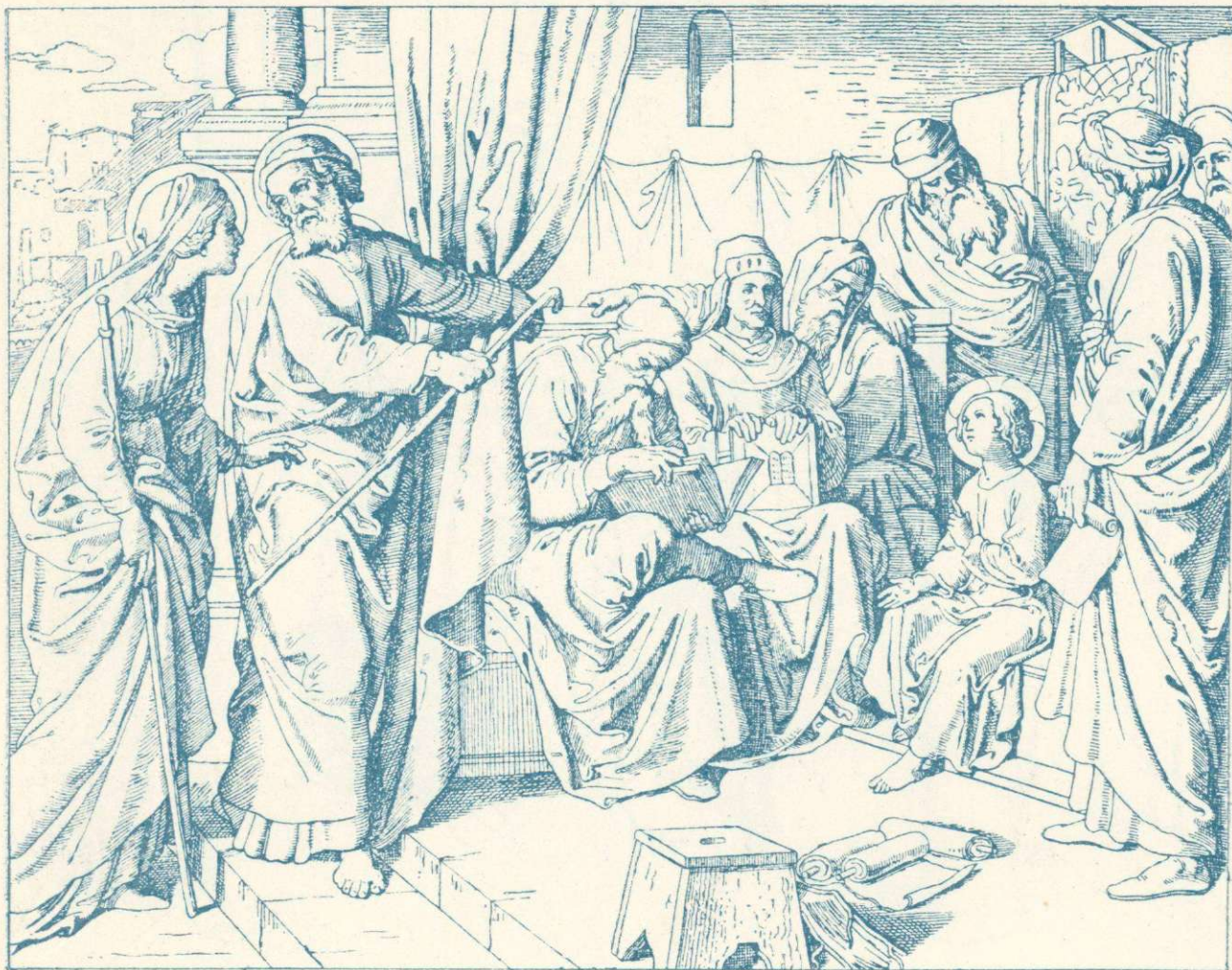
Ponosni holmi, postanite nizki!
Sionska zarja gre v očiščevanja:
obisk nedolžen z dolžnimi obiski.

In Simeon je čakal vzradovanja:
„Vinograda ne bom ostavil v smrti,
dokler ne vidim časov obiskanja.

Sedaj utrgam solnčni sad na trti.
Devica nese Luč in dar ubogih. —
Sedaj so vhodi v pókoj moj odprti.

Ta Luč žarela bo v neskončnih krogih:
nevernim padec; vernim vsem vstajenje,
da razodene misel src se mnogih.“ —

Ti z upom v duši sklenit greš življenje,
Devica pa se vrača v srcu z mečem:
O starček, kakšno dal si oznanjenje?

Devica pa se vrača v srcu z mečem.
„Povejte, pota, kje naj iščem sina?
Svetujte, srca, kaj naj tožna rečem?“

Stoji svetišče svetega spomina.
Z občudovanjem stopi danes vanje!
Sred modrih dete! „Kdo je? — Sin rabina? —

Kdo dal je dečku toliko spoznanje? —
Kje toliko bi vzel modrost rabinom? —
Možje, nov prerok nam z neba poslan je!“

Odpre se dvor pred zlatim baldahinom.
Zaplaka tožba: „Kaj si nama storil?
Iskala tožna sva sledov za sinom.“

Vsemodri Sin se jima je pokoril.
Odšli so tiho v blaženo samoto.
Gamaliel je modrih zbor zatvoril.

Odšli so tiho v blaženo samoto.
Osuple oljke v mesečini nemi
spoznale so Ljubezen in Lepoto.

„Kaj hočeš, Stvarnik, kam z učenci tremi?
Pokoja? Leka? Hočeš v nas hladila?
Postrežemo ti z mehкими objemi.“

„Do smrti se mi duša je zgrozila.
Ne leka, oljke, ne pokoja nočem.
Učencem mojim dajte tolažila.

A jaz, na vaših naj se tleh razjočem.
Sprejmite mojih boli pot krvavi,
obilno teče mi po čelu vročem.

Velite sapam, v oljčni naj vonjavi
zavejejo čez Libanon visoki
k Devici, ki se ji Prebridka pravi.“

Zavejejo čez Libanon visoki
prijetne sape, kadar vigred vstane
in rož natrosi hrepeneči roki.

A Njemu poti s trnjem so nastlane.
Po trstov bič so divje roke segle.
Vojaki, stojte! Kdo prešteje rane? — —

„S poljubi so ti moje ustne stregle,
objemale so te ljubeče rame;
sedaj so nate smrtne sence legle.

Kdaj te ljubezen moja spet objame?“
Sin božji, kdo se zdaleč te spominja?
„S trpečo dušo Mati misli name.“

Ah! Eden moli, drugi te preklinja:
„Kraljevi prerok! Ave! Prerokuj nam!“
Obličje sveto bičev mrak zagrinja.

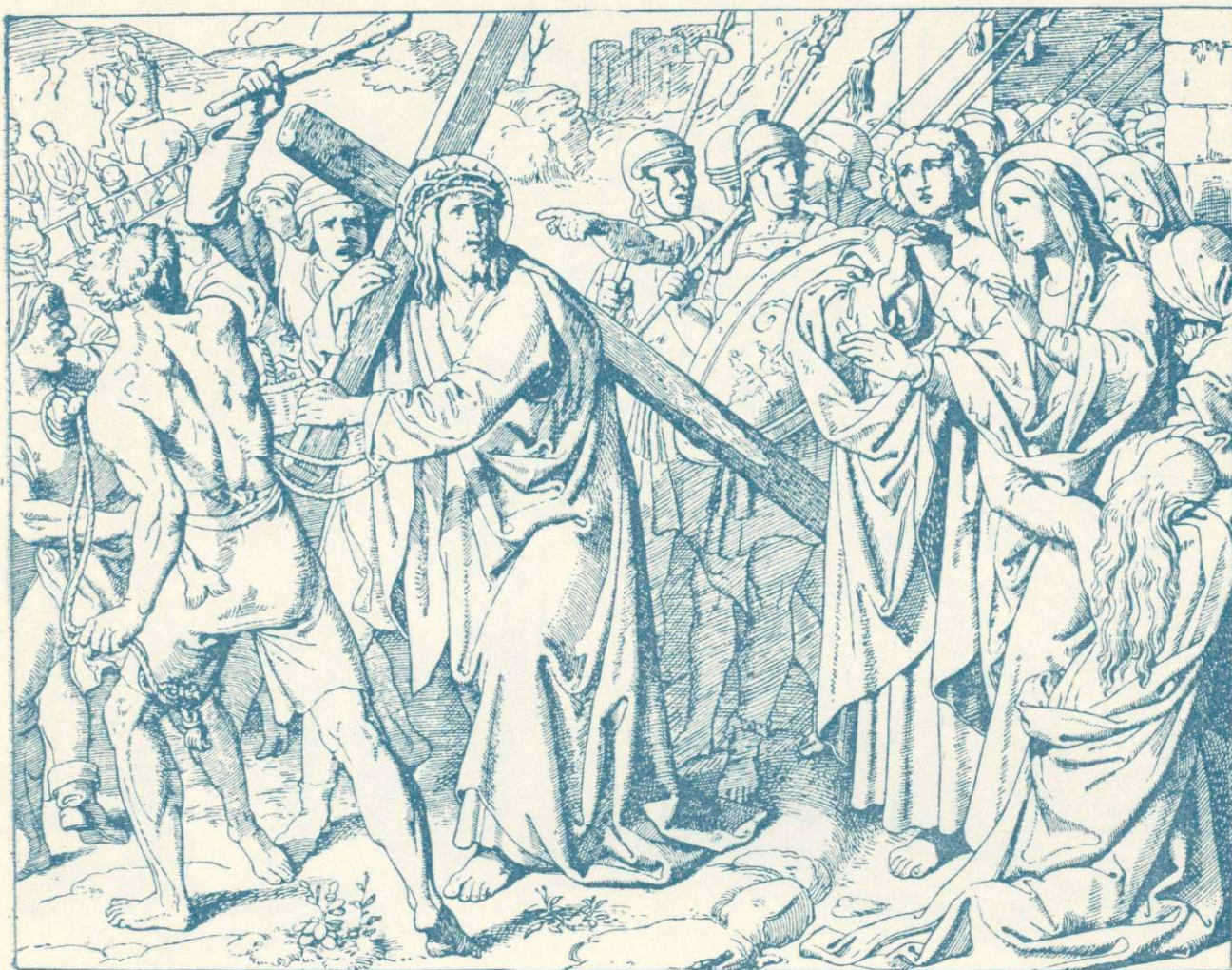
„Kraljevi prerok! Ave! Prerokuj nam!“
Odeli so v odetev ga škrlatno,
potisnili mu v roko trst: „Kraljaj nam!“

Ti ne umeješ, ljudstvo trdovratno,
Gospodovega svetega obiska.
Gre mimo dan in mine nepovratno.

Sijaj izgine kakor blesk od bliska.
Svetišče tvoje se do tal poruši,
ko pride nate stisk najhujša stiska.

Kot po studencu jelen v silni suši,
po njem, ki venčaš s trnovim ga vencem,
zakoprnelo boš v pekoči duši:

„Kot mati gre za sinom izgubljenem,
iskal si me na potih mučeniških.
O najdi, nagni k živim me studencem!“

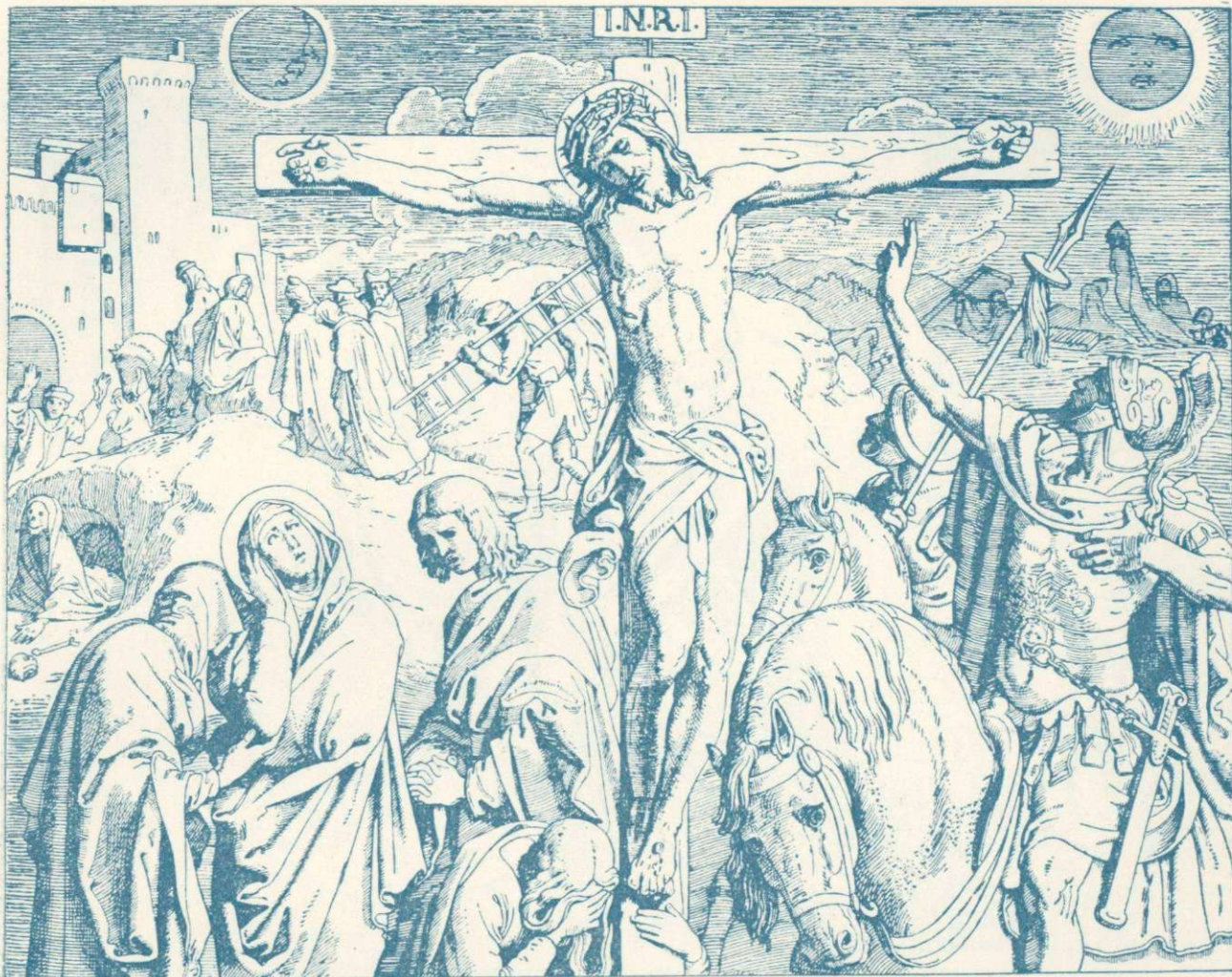
„Iskal si me na potih mučeniških.
In prihitela, Sin, sem ti naproti,
ko sam po strmih greš trpljenja viških.

Moj Sin?! Nemara moj pogled se moti?
Nemara svet se moti okrog mene:
Tak križ? In tebi? Vseh dobrot Dobroti?

Na pot sklonite, trave se zelene,
do tal s poklonom mehkim, ljubeznivim!
Težkè so stopnje s križem obložene.

Vstajenje mrtvim in Življenje živim
pod križem pada. O bolest božanska!
Zadivljena ihtim, ihteč se divim.“

Nad poljem plove ptica pomladanska,
prepeva pesem žalega spomina:
kako so bila lepša polja lanska!

Prepeva pesem žalega spomina
vsa stvarnica, ko Stvarnik njen umira,
njegova bol je njena bolečina.

Zaprta dva se luči jasna vira!
— In moralo je solnce otemneti —
Oči nedolžne smrtni sen zastira.

V globokem srcu sulica zasveti:
Široko bodi srčna dver odprta!
— Grobovi so se morali odpreti. —

A ti stojiš! Ti krvaveča trta!
Ti neubežna ptica vrh skalovja!
Ti roža sredi žalostnega vrta!

Tihotna prošnja toži skoz lesovja:
Kjer cvet je vstal, naj tudi sad se nagne.
Srce vrnite srcu brez domovja!

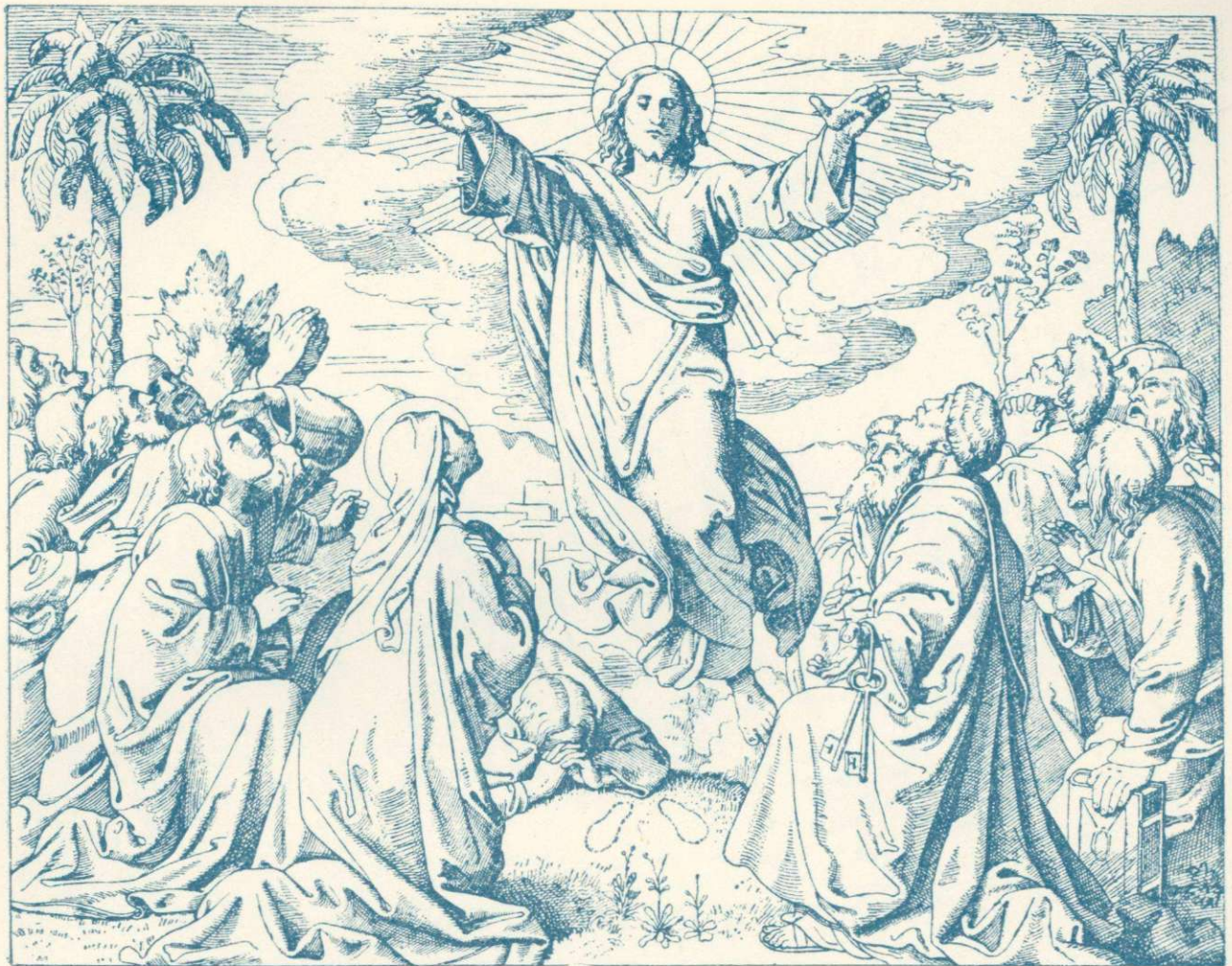
Kjer cvet je vstal, naj tudi sad se nagne.
 Kjer pal je sad, življenje novo vstane.
 In vstal je Mojster — mučeniško jagnje.

„O, rujne zarje! Sinove so rane!“
 „O, mile pesmi! Materni so klici!“
 Sin Mater gane, Mati Sina gane.

Nikjer v nobeni božji govorici
 besed nobena ni dovolj zgovorna,
 izreči radost blaženi Dvojici.

Tako nobena jutra niso zorna,
 kot rujne rane tistega telesa,
 ki šlo nedolžno poča je spokorna.

Razvije sreče cvet se v tri peresa:
 — ne minejo, ne venejo nikoli —
 Ljubezen — Poveličanje — Nebesa.

Ne minejo, ne venejo nikoli
vrtovi naše večne domovine,
a zrno zanje raste v solznem doli.

Gospod odhaja v angelske višine,
na višji prestol kraljevat na veke.
Zakaj budite žalostne spomine?

Strmeči, čujte večnih klicev jeke!
V sprevodu svetlem vam naproti pride,
ko burnih časov odšume vam reke.

In jasen up in radost jih obide.
Na delo šli so z Materjo Marijo,
dokler se z njimi sladka smrt ne snide.

O, kdo umeje sveto poezijo:
življenje svoje darovati vzorom,
ki v duši kakor večni zor gorijo!

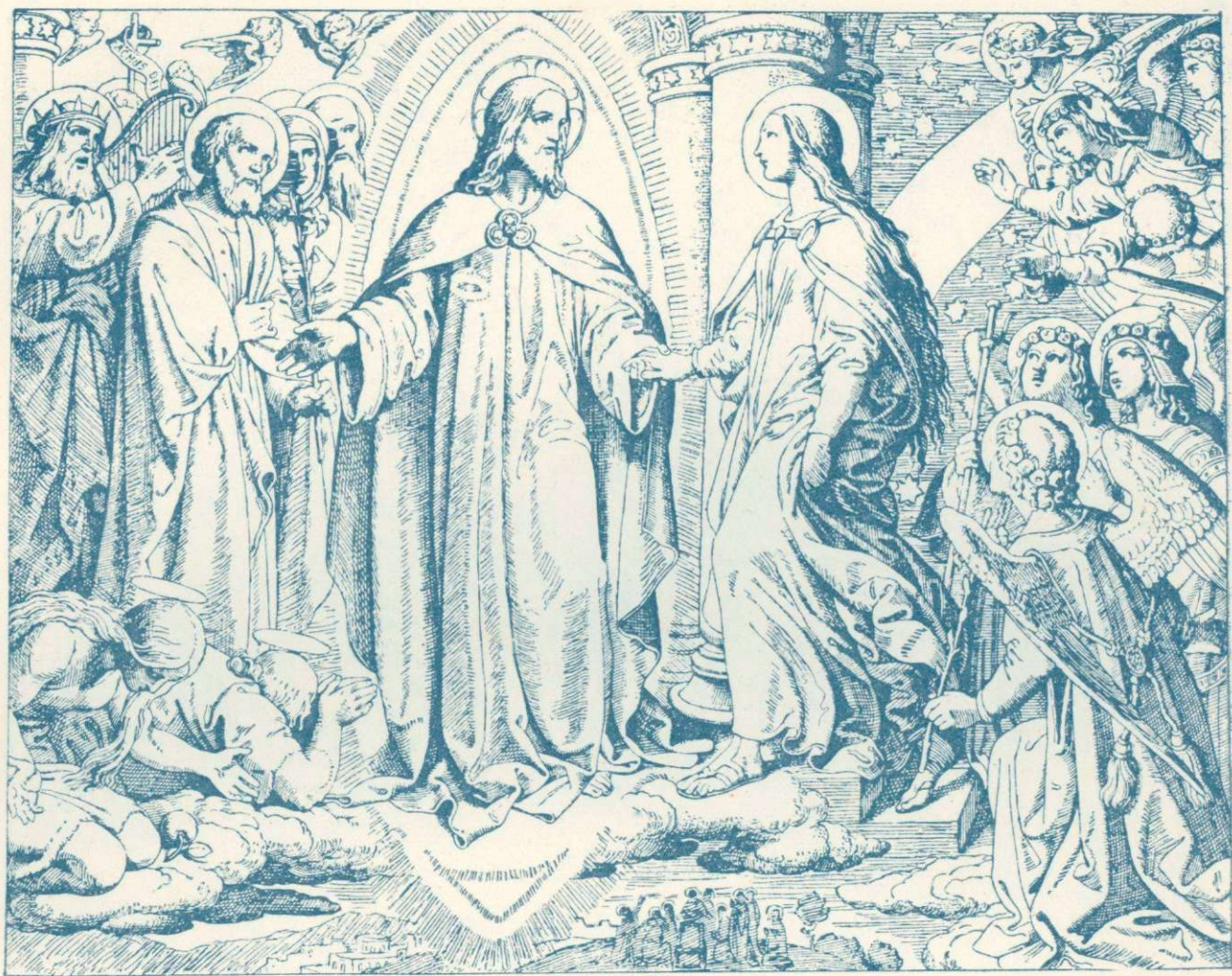
Življenje svoje darovati vzorom,
kdo more kakor delavna čebela,
ki trudna gine pred medenim dvorom?

O binkoštnega dneva zora smela,
ti uklonila mesta si mogotna,
za tvojim zorom so zahrepenela.

Radujejo slemena se brezpotna,
na njih se druži hoja z jelko nežno,
dehti po mirtah krajina zakotna.

Kar stvarnici je bilo nedosežno,
nadstvarnica je v čudežnih plamenih —
dosegla milost z lučjo je brezbrežno.

Mogočna Mati, kerub na kolenih,
prijateljica, moja golobica,
vse izprosila v prošnjah si ognjenih.

Prijateljica, moja golobica
v razpoklih skalah, v razkopanem zidi,
pokaži nebu svoja zala lica!

Prešla je zima, nehal dež. Izidi!
Pomlad se v logu k venčanju pripravlja.
Vinogradi so zadehteli. Pridi!

Zakaj trepečeš? Grlica se javlja.
Prihiti k nam na kronanje nebeško!
Nadangelski te glasni zbor pozdravlja.

Ovij se, solnce, čez telo človeško,
presnóvi, preustvari, vso prenóvi,
kot pomladiš livado nazareško.

„Medlim v ljubezni daleč nad vrhovi.
Vsa hrepenim po Njem in vsa trepečem.
Podpirajte me z rožnimi cvetovi!“

„Vsa hrepenim po Njem in vsa trepečem.
O, ne, Gospod! Te krone nisem vredna!
Brez nje ljubila v srcu bom ljubečem.

Ljubila bom v stoletja nepregledna.
A krone ne! V očetov naših hiši
ni bila krona, bol je bila dedna.“

„Dejal sem Duhu svojemu: ‚Zapiši!
Kdor križ objema — krono mu pripravljam!
In moj izrek na vek se ne presliši.

S kraljevimi te znamenji proslavljam!
Pod križem križev si, Srce, ječalo;
Kraljico te nad kerube postavljam.“

Spustila se je v prestol z nemo hvalo.
Sklonila so se milostna nebesa.
Strmečim solncem se je zableščalo.

PREJELI SMO V OCENO.

»Bücherschatz« je naslov kataloga knjig, ki so izšle v zalogi Herder & Co., Freiburg i. Br. Na zahtevo se razpošilja interesentom zastonj.

Sibe Miličič: **Knjiga večnosti.** Filigrani. (Cir.) Pesmi. Izdal Geca Kon. Beograd, 1922.

Trije labodje, uredniki A. Podbevšek, Jos. Vidmar, M. Kogoj. Izhaja šestkrat na leto. Uredništvo in upravništvo Ljubljana, Stari trg 3/II.

Čika Jova-Gradnik: **Pisani oblaki.** Ljubljana, 1922. Založila Tiskovna zadruga. Cena 7 Din.

N. V. Gogolj: **Mrtve duše.** (Cir.) S ruskega preveli + M. Đ. Glišić i Stanka Đ. Glišičeva. V zbirki Zabavnik Srpske književne zadruge, Novi Sad, Štamparsko poduzeće »Zastava«, 1921.

Vinko Vodopivec: **Skladbe za moški in mešani zbor.** Založil skladatelj. V Gorici, 1921. Litogr. Passero, Udine.

Milan Ogrizović: **Vučina,** drama u 3 čina. Tisak i naklada St. Kugli. Zagreb, 1921.

Antun Matasović: **Cvijet pod staklom, Dvije duše.** Požega, 1921. Vlastita naklada. Cena 40 K. Naroča se: Knjižara Narodne Prosvjete, Požega.

Henri Barbusse: **Ogenj,** Dnevnik desetnije. Poslovenil A. Debeljak. Ljubljana, 1921. Založila Tisk. zadruga. Cena 18 Din, po pošti 2 Din več.

Jean de la Fontaine: **Basni I.** Prevel Ivan Hribar. V lastnej založbi. Natisnila Zvezna tiskarna v Ljubljani. 1917. Prevod, ki obsega 94 basni slovitega Francoza (napovedan je 2. zvezek), je nastal med vojno, v dobi internacije sedanjega pokrajinskega namestnika za Slovenijo, ki pravi na koncu Predgovora: »V veselje in tolažbo mi je bilo in pomagalo mi je laglje prenašati dneve pregnanstva, med katerimi je na moja sladka materinega jezika vajena ušesa donela le tuja govorica. Jaz pa sem se med prevajanjem naslajal ob tvojej lepoti, mila slovenščina, gibčna in brdka hčerka matere Slave!« — Knjiqa stane 40 K in se dobi v knjigarni Schwentner in Jugoslov. knjigarni.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdalo Zgodov. društvo v Mariboru. Ureja prof. Fr. Kovačič. Maribor, 1922. Cirilova tiskarna. Letno 10 Din. Vsebina 1. zvezka: I. Razprave: Kovačič Fr., Slomšek o pouku slovenskega jezika pred 100 leti. — Skrabar V., Ruški mitrej. — Košir P., Ljudska medicina na Koroškem. — II. Izvestja: Vrhovnik I., Nekaj o slov. pridi-gah v Slovenjgradcu. — Kovačič Fr., Stara narodna noša okoli Ljutomera. — Sarša B., Donesek k zgodovini turških in ogrskih napadov. — Kovačič Fr., Kapa sv. Rozalije v Hajdini. — III. Slovstvo. — IV. Društveni glasnik.

Vjesnik županije viroviške. Izhaja 1. in 15. vsakega meseca. Letno 40 Din. Urednik R. F. Magjer. Osijek I, Gajev trg štev. 4. XXXI. letnik.

Novi zapiski, mesečna revija. Nadaljuje tradicijo Naših zapiskov, kakor se je držala do srede lanskega leta. Hoče biti predvsem slovenska revija, ki bo posvečala posebno pažnjo političnemu, gospodarskemu, socialnemu in kulturnemu pregledu. Urednik A. Prepeluh. Letna naročnina 25 Din.

Jugoslovenski informator. Urednik Julije Ralf Tavčnik. Ljubljana, I. letnik. Mesečno 3 Din.

Socialna misel, mesečnik. Za vse panoge socialnega in kulturnega življenja. Urejata A. Gosar in Fr. Terseglav. Ljubljana, 1922. I. letnik. Letno 25 Din.

Pevčeva pesmarica. I. letnik. Ljubljana, 1921. Uredil Fr. Kimovec. Izdala in založila Pevska zveza. Naroča se pri Pevski zvezi v Ljubljani.

Mentor, list za srednješolce. Letnik XII. Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. Urejata Fr. Omerza in dr. J. Samsa. Za dijake 10 Din, za ostale 20 Din letno.

Dr. A. Musić: **Slovensko (n)lobeden.** V Radu jugosl. akademije znanosti i umjetnosti, knj. 224. Razr. hist.-filol. i jurid.-filol. 98. Zagreb, 1921.

Mladost, glasilo Orlovske Podzveze in Orliške Zveze v Ljubljani. Letnik XV. 1922. Letno za člane 17 Din, sicer 20 Din.

Knut Hamsun: **Nitkov — Iz skitničkog života.** Narodna knjižnica 46—48. Zagreb, 1922. Cena 3 Din.

F. M. Dostojevskij: **Igrač.** Roman. Narodna knjižnica 57—60. Zagreb, 1922. Cena 7 Din.

A. Strindberg: **Otac. — Gospođica Julija.** Pozorišna biblioteka knj. IV. Zagreb 1921. Cena 7 Din.

Miroslav Krleža: **Hrvatski bog Mars.** Narodna knjižnica, vanredno izdanje Zagreb, 1922. Cena 7 Din.

Dr. Drag. Lončar: **Politično življenje Slovencev.** (Od 4. jan. 1797 do 6. jan. 1919.) V predelani in pomnoženi drugi izdaji. V Ljubljani, 1921. Izdala in založila Matica Slovenska.

Dr. Ivan Lah: **Začetki Slovenske Matice.** Spominski spis k 50letnici. V Ljubljani, 1921. Založila Slovenska Matica.

Pavel Golia: **Večerna pesmarica.** Pesmi. Ljubljana, 1921. Izdala in založila Slovenska Matica.

Herders Konversationslexikon, 3. izdaja. Prvih devet zvezkov obsega čas do vojne, 10. in 11. (ki izideta tekom leta 1922.) dopolnjujeta podatke za vojno in povojno dobo. Cena 11 zv., vez., s platnenim hrbtom 1920 mark, v polusnje 2400 mark. Cene veljajo do 30. junija 1922. Naroča se v knjigarni Herder & Co., Freiburg i. Br.

K. Čapek: **Rossum's Universal Robots.** Kolektivna drama v treh dejanjih s predigro.

Poslov. Osip Šest. Ljubljana, 1921. Natisnila in založila Zvezna tiskarna.

Staroindijske basni, bajke in pravljice. (Jataka.) Priredil J. Suchy, slikal F. Plachy. Ljubljana, 1921. Zal. Svoboda. Cena 32 K, z boljšim omočom 36 K. Izidejo še 3 knjige.

Dr. Julius Mayer: **Alban Stolz.** Herder, Freiburg i. Br. Cena 100 mark, vez. 115 mark. Življenjepis z obširno označbo A. Stolza kot pisatelja, verskovzgojnega delavca in človeka.

Naša Otađbina. List za opisivanje kralj. SHS. God. I. 1922. Mesečnik. Karlovac. Letno 24 Din.

Nikolaus Faßbinder: **Das Glück des Kindes.** Erziehungslehre für Mütter und solche, die es werden wollen. (Vsebina: Negovanje otroka; Duševno življenje otroka; Krepostna vzgoja otroka; Vodstvo proti poklicu; V svitu večne luči.) 4. in 5. izdaja. Herder & Co. Freiburg i. Br., 1921. C. 22 M.

Helene Riesch: **Die hl. Katharina von Siena** v zbirki Frauenbilder. 4. und 5. Auflage. Herder, Freiburg i. Br., 1921. Cena 21 mark, vezano 30 mark.

Popravki. V števil. 3., str. 130, 4. vrsta od zdočaj čitaj filologiji mesto filozofiji.
— Str. 133, 9. vrsta od zdočaj mesto Mme de Nouilles: Mme de Noailles. — Str. 134, 17. vrsta od zdočaj: aux XIXe et XXe siècles. — Str. 136, 12. vrsta od zgoraj mesto recenzijo: recenzijo. — Str. 137, 6. vrsta od zgoraj mesto Escnade: Escouade.